

A fekete gólyák már februárban hazatérnek, és fészket építenek

E SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

- Német páncélvadások Baján, 1944 szeptember-október (Pencz Rudolf krónikája)
- Lukin László öröksége (Kovács Mária visszaemlékezése)
- „Akasztófára valók” és „kosorrúak” (Tamás Ágnes tanulmánya, 2. rész)
- A botanika nagyjaiból (Laki Ferenc írása)
- Költőből épül a verses kötet (Fekete J. József ismertetője)
- Celler Kiss Tamás: Gödrök, Egy sétáról (versek)
- Emlékképek Kiss Lászlóról (Csilics Gábor nekrológja)
- Regélő bajaiak 2. rész (Jaeger-Jósvai Bálint írása)
- Bács-Kiskun megyei értékek (Sarlós István recenziója)
- Örökre elkötelezve (Várfi István levelezése)
- Bajai évfordulók 2016-ban (Jász Anikó összeállítása)
- A Bajai Honpolgár 2015. évi tartalommutatója (Jász Anikó összesítése)
- Védendő védtelenek: a csuszka (Nebojszki László írása)

„Senki nem kapta ajándékba a kutatási eredményeket...” A megyei Prima-díjas Kalocsa Bélával természetbúvár szakkörökről, kutatásról és a róla elnevezett rovarfajról

■ Tavaly november 26-án a kecskeméti Sheraton Hotelben adták a 2015. évi Bács-Kiskun megyei Prima-díjakat. Amint az a lapunk 7. oldalán olvasható névsorból is kiderül, a díjazottak között üdvözölhetjük KALOCSA BÉLA madarász-természetvédőt, városunk ismert személyiségét. A megye vállalkozói által 2007-ben alapított Prima-díj mára a civil szféra egyik legismertebb és legrangosabb kitüntetése. Az örömteli esemény kapcsán szólaltattuk meg a korábban lapunkban is számos alkalommal publikáló ornitológust. Jelöléséről és a díj elnyeréséhez vezető útról a következőképpen mesélt:

- Nagyon egyszerűen történt. Felhívtam Harsányiné Fodor Gyöngyi az Axiáltól, hogy megkérdezze, ráérek-e november 26-án. Természetesen igent mondtam, bár nem tudtam, miről van szó. Másnapra felfogtam, hogy már a jelölés is nagy dolog. Kiderült ugyanis, hogy a Vállalkozók Országos Szövetségénél egy bizottság már eldöntötte, hogy bekerültem a tíz kategóriagyőztes közé (Bajáról még dr. Munczig Dénesnével), akikről a rendezvény honlapjára rövid szöveg és néhány kép is került. Ezek alapján le-

hetett az interneten szavazni a közönségdíj elnyeréséért. Sokan megállítottak az utcán, gratuláltak, mondták, hogy szavaztak rám. Mindig megköszönem, tényleg jólesett. Lehet, hogy a szavazatok is befolyásolták a bizottságot, de nem közvetlenül ennek alapján döntöttek. Nem is tudtam ezzel foglalkozni, mert külföldön voltam madarásztáborban. Mire hazajöttem, világossá vált számomra, hogy a tíz kategóriagyőztes közül kerül ki a három Prima-díjas, a különdíjas és a közönségdíjas.

A kecskeméti gála olyan volt, mint egy Oscar-díjátadó. Először valamennyi kategóriagyőztes megkapta az elismerő oklevelet, miközben virággal, tapssal ünnepelettek minket. Levetítették a portréfilmeket, amelyeket a kecskeméti televízió készített mindenkiről. Nagyszerű, szimpatikus emberek közé kerültem. Szinte nem is tudtam, hogyan csöppentem ide. Majd jött a fő esemény: kihírdették a Prima-díjasokat. Amikor borítékbotolás után bemondták, hogy „oktatás és köznevelés kategória”, már volt időm felfogni, hogy én vagyok a nyertes, Prima-díjas lettem!

- Mivel indokolták a kitüntetésedet?
- Valóban érdekesnek tűnhet, hogy mit keresek én az oktatás és köznevelés kategóriában. Nyilván a madarász szakkör miatt. Most néztük vissza a gyerekekkel: a '70-es évek végétől létezik madarász szakkör, ami

Fotó: Pump Károly

A friss Prima-díjas Kalocsa Béla.

igazából inkább amatőr természetbúvárkodás. Ez idő alatt sok olyan fiatal fordult meg nálam, aki utóbb szép sikereket ért el.

– *Hogyan kezdődött nálad mindez?*

– Ebben a történetben minden minden-nel összefügg. A kisgyerekeket általában nagyon érdeklik az állatok és növények, rácsodálkoznak ezekre. Ezt meg is lehet erősíteni, de ki is lehet irtani belőlük. Ha a szülő vagy a pedagógus rásegít erre az érdeklődésre, nagyobb motivációt jelent.

Gyerekként úgy jöttem haza a kötelező iskolai munkáról, hogy papírzacskóban vízisiklót hoztam. Édesanyám fogadott, én meg odaadtam neki a zacskót, hogy fogja meg. Megkérdezte, mi van benne, utána megpróbált uralkodni magán, hogy ne ijesszen meg, mert sem a siklót, sem a békát nem szerette. De szűrtem a vizet kishalfogó hálával, megpróbáltam lavórral verebet fogni; csúzlival lelöttem a tuja tetejéről a *csicsörkét*, és akkor tudtam meg, hogy így hívják. Ugyanarra a fára leszállt egy csapat, számomra ismeretlen madár. A dombóvári általános iskola tanára nagy nehezen kiszedte belőlem, hogy volt közöttük piros és zöld, de láthatóan egy csapatban, a csőrük pedig keresztben állt. Innen kiderült, hogy ezek bizony a keresztcsőrű madarak, ami ritkaságnak számított abban az időben.

Ez a *Magyar Levente* nevű tanár is vezetett szakkört, de inkább laboratóriumban. A kor madarász szokásai szerint sokan fészkekből tojást gyűjtöttek. Voltak madarász ismerősei, akik löttek madarakat, ritkaságokat is, pl. *halfarkast*. Az akkori madarászképzésnek megfelelően verebeket tömtünk ki, de én megnyúzhattam egy erdei fülesbaglyot is. Ezt a gyakorlatot ma már nem támogatjuk, tulajdonképpen tilos is. A szakkörtől függetlenül is úgy mentem órára, hogy ha épp az erdei csiperkét tanultuk,

akkor vittem magammal egy gombát, és a tanultaknak azonnal utánajártam a gyakorlatban. Nem voltam stréber, csak nagyon érdekelt.

– *Ez után kerültél Bajára, a III. Béla Gimnáziumba?*

– Igen. Úgy jöttem a gimnáziumba, hogy engem a biológia érdekel a legjobban, de itt egy kicsit „lepattantam” a tanáromról a buzgósággal. A fölöttem járók magasztalták *dr. Balanyi Lászlót*, aki szintén vezetett szakkört (láttam a naplóját), de nekem valahogy nem jött be. Lehet, hogy akkor épp gyengébb időszakot élt át. Úgy éreztem, csak a szárazon előadott tananyagra korlátozódik. Matematikából *Dániel József* tanított. A második órán, szeptember 2-án számonkérést tartott, amit nem vettem túl komolyan. Nem voltam rossz matekból, de akkor kaptam egy egyest. Így kezdtem a gimnáziumot. Teljesen elkeseredtem, hogy alkalmatlan vagyok, meg fogok bukni. Hiúsággal együtt erős dac született bennem, hogy ez a tanár többé nem fog elkapni. Szerintem ez az eset, amikor egy pedagógus jókor alkalmazza a büntetést. Persze akkor nem örültem neki, de ennek köszönhető, hogy egy idő után sikerélményem lett a matematikában. Így érettségi után Szegedre kerültem matematika-fizika szakra, de végül a bajai főiskolán szereztem diplomát.

– *Hová kerültél a főiskola után?*

– 1972-ben a vízügyi igazgatóság főépítés-vezetőségén munkavezetőként kezdtem dolgozni. Terepmunkát kaptam: a DVCS-duzzasztó építését (földmunka és zsilip-építés vasbetonból). Utána Hartán a déli öntözőfürt építése következett: szivattyúház és öntözővezeték a szántóföldek között. Időnként tűzokok röpködtek a közelünkben, kanalasgémeket is láttunk. Dolgoztam a Petőfi-sziget feltöltésének földmunkáin,

az Újváros helyének előkészítésén is. De közben is madarásztam, a távcsővem mindig nálam volt. Amikor a lakótelep helyén az utolsó tócsákat is betemetjük, két zsák teknőst vittünk ki a Sugóra.

Nagy változást hozott 1976-ban a számítógéppont megnyitása Baján. Akkor kezdődött igazán az informatika fejlődése, ez összevágott a matematikai érdeklődéssel. A megalakulás után fél évvel hívtak oda dolgozni Gálai Antal, én pedig örömmel mentem. Úgy éreztük akkor, hogy megváltjuk a világot! Hatalmas lendülettel, lelkesen végeztük ezt a feladatot: hidrológiai adatokat kezelő programokat készítettünk. Meghatározó embernek számított ebben a projektben *Zsuffa István*, aki később tanszékvezető lett a Műegyetemen. Ő erősített meg abban, hogy a madarászás összevág azzal, hogy én a vízügnyél dolgozom.

Ismerősök hívására 1974-ben léptem be az akkor alakuló Magyar Madártani Egyesületbe. (MME) Először '76-ban mentem el madárgyűrűző táborba Fülöpházára. Akkor jött létre a Kiskunsági Nemzeti Park, és egy csomó, világmegváltó lendülettel rendelkező fiataalt vettek fel oda. Nagyon jó csapat alakult ki. Az ország más részein is nyíltak gyűrűző táborok, ezeket én előbb nyári kisegítőként, később gyűrűzőként mind végiglátogattam. Minden szabadidőmet erre fordítottam.

– *Miért vágta bele a '70-es évek végén a szakkör megalakításába?*

– Egyrészt az MME programot indított az ifjúság bevonására, másrészt egykori tanárom, *dr. Richnovszky Andor* (kiváló *csigaszakértő*) is próbálkozott azzal, hogy az akkori Úttörőházban természetbúvár szakkört indítson. Richnovszky példát mutatott: úgy is lehet valaki egy terület specialistája, hogy nem kötődik valamely egyetemhez. Ő vetette fel, hogy próbáljam meg a szakkört. Először csak annyit tudtam, hogy nem akarok teremfoglalkozásokat tartani, hanem legyünk minél többen terepen. Szombat délelőttönként biciklire pattantunk, alkonyatra hazajöttünk. Volt, hogy felmentünk egészen Keselyűsig, vagy Mohácsnál át a Dunán és vissza. Gyakrabban jártunk a Gemenbe, de sokszor egész változatos irányokba is, délen Garáig, északon Hajós, keleten meg, mondjuk, a Kék-hegy volt a határ. Az egész nagy felfedezések sorozatává vált.

Hamarosan ez összekapcsolódott azzal, hogy gimnazisták esetében a Kitaiabel Pál országos biológaverseny és más versenyek elvárták a terepen végzett kutatást és egyéb gyakorlati feladatokat. Szakköri tevékenységünk jól illeszkedett a közoktatás elvárásaihoz és a jó képességű gyerekekkel

való foglalkozáshoz. Kölcsönösen előnyös szövetséget kötöttünk *Mezeiné dr. Kopasz Máriával (a III. Béla Gimnázium biológiai tanára, lapunk kuratóriumának előző nyáron elhunyt elnöke – a szerk.)*. A hosszú ideig sikeres szövetség titka a sikerélmény volt és a mosolyogva, jókedvűen végzett munka. Amikor valakinek a kutatásában dolgoztunk, akkor a szakkör tevékenységét abba az irányba toltuk. Fontos volt, hogy soha senki ingyen, ajándékba nem kap eredményt. Az a gyerek, aki kutatómunkával kiállt valahová, biztosan végig is vitte az egészet, még ha mind a pedagógus, mind a szakkörvezető (azaz én) segítette is a munka elvégzésében. Emlékszem, *Péterfi Zoltán* (ma kutatóbiológus Budapesten) elsős gimnazistaként a bagolyköpetek vizsgálatából készített előadást. Könyvekből megtanulta, hogy a köpetben lévő koponyák fogai alapján meg lehet határozni a rágcsáló fajokat. Mondtam neki, hogy bontson ki száz köpetet. Azt a száz köpetet kitisztította, belerakta száz gyufásdobozba, végül az egészet felülről lefényképezte. Látványosan igazolta, hogy mennyi munkát fektetett az előadásába. Később, amikor az állami természetvédelem adatokat kért arról, hogy például hol találhatók bizonyos védett növények, nálunk ezek tíz évre visszamenőleg rendelkezésre álltak. Mondok egy példát! *Berecz Botond* hajósi gyerek volt (ma már klinikai szakorvos), akinek a kitaibeles kiselőadása az ún. Hétvölgy ritka növényvilágáról szólt. Talán a nevet is ő találta ki ezekre a Hajós környéki kis völgyekre, de lehet, hogy ebben Mezeinének is volt része. Utána addig fejlesztette a dolgozatot, hogy beadta védetté nyilvánításra. Akkor ez jelentéktelennek tűnt, de ma már úgy hívják, hogy Érsekhalmai Hétvölgy Természetvédelmi Terület.

Velekei Balázs most fog doktorálni a soproni egyetemen, göte témában. Az ő kitaibeles anyaga a barna varangyról szólt. Tavasszal, amikor jobb lett az idő, előjöttek a kistestű hímek, azután a hatalmas nőstények, ott úszkáltak a kristálytisztában, párosodtak, és minden tele volt petefonalakkal. Fantasztikus, mesebeli látványt nyújtott! Balázst 15 évesen fertőzte meg a téma, és ez máig megmaradt.

– *Hogyan született meg a Bajai Ifjúsági Természetvédelmi Egyesület?*

– Tavaly volt 20 éves a BITE. A nagykorúvá érett szakkörös gyerekekkel hoztuk létre, hogy olyan programokat szervezhessünk, amelyekhez kell valamilyen szervezeti vagy anyagi háttér. A WWF például elhatározta, hogy visszatelepíti a hódot, és minket kért, hogy végezzük el az úgynevezett előzetes

élőhelyfelmérést. Ez egy kanadai séma szerint végrehajtott vegetációfelmérést jelentett, amely a Gemenc összes állandó és időszakos vizes élőhelyét érintette. A kenukat autóján vagy gyalog vittük, bejártuk az élőhelyeket, fényképeztünk, és összeírtuk a fászszerűakat. Egyetlen fillért sem kerestünk vele. Az a lendület vitt minket, hogy részt vehetünk benne. A végén volt egy hóderesztés, eljött *Fülöp herceg* (az angol királynő férje), a WWF tiszteletbeli elnöke, én pedig a BITE elnökeként együtt vacsorázhattam vele. Megkaptam a protokollt a megszólítására, azt is megmondták előtte, hogy nem lehet hátra veregetni.

– *Fontos részed volt a holland–magyar vízügyi együttműködésben is.*

– A rendszerváltás idején sok-sok európai mozgalom indult a természetvédelemben. Ez kicsit a vízügy átalakulását is eredményezte a technokrata szemléletből a világ felé. A holland–magyar vízügyi együttműködés lényege az volt, hogy természetessé válasszuk vissza valahogy abból, amit a szabályozáskor szögletessé, élőlényektől mentessé tettünk. Elindultak a vizes élőhelyekkel kapcsolatos gondolatok, hogy miképp lehetne a Gemencet jobbá tenni. Akkoriban ugyanis kiderítettük, hogy a szabályozás következtében a Duna 1,5 métert süllyedt, beásta magát a medrébe, és mivel a hossza az átvágásokkal rövidült, nagyobb lett az esése. Ennek következtében felgyorsult a folyása és a finom hordalékot a mederből a mellékágakba tolta. Ezek feltöltődnek, a hullámtér pedig magasodik. Ennek a tudományos munkának is lett oktatással kapcsolatos folyamánya, több tudományos diákköri és egyéb dolgozat született a témában.

Amikor kiderült, hogy a Gemenc lesz a referenciaterrület a hollandok revitalizációs programjához, én lettem a megfelelő ember.

Ők a Rajna árterét akarták újra benépesíteni. A program tőlem függetlenül, eredetileg is a Black Stork (fekete gólya) nevet kapta. Amikor az együttműködési bizottság nálunk tartott kihelyezett ülést, és elmentek hajókirándulásra, főmérnököm, Halász Rudolf engem is feltett a hajóra. Néhány perc múlva elkezdtek a fekete gólya felől érdeklődni. Mondtam, hogy, valószínűleg fogunk látni. Mentünk egy kicsit, és láttunk kettőt-hármat. Kiderült, hogy szeretnének fészket is látni. Mutattam a kapitánynak, hol álljon meg. Leszálltunk, és a zátonyon keresztül kimentünk az erdőbe. Egy disznócsapáson haladtunk kétszáz métert, és ott állt a fészkekben három fióka meg az öreg madár. A fekete gólya nem vett észre minket, a hollandok pedig dermedten néztek. Így indult az együttműködésünk.

A hollandoknak ez több éves munkát jelentett, én pedig informatikus létemre olyan csoportot vezetetek, amelyben geodéták, talajtanosok, botanikusok dolgoztak. A munka olyan jól sikerült, hogy sokan kaptak vállveregetést, és végül szakmai útra mehettünk Hollandiába.

– *Szakköröseiteől biztosan számos visszajelzést, köszönetet kaptál.*

– Nyolc évvel ezelőtt, amikor 60 éves voltam, keresett *Mikó Pisti (Mikó István rovarász)*, akivel akkor már legalább öt éve nem találkoztam. Szakkörösként jó képességű, életvidám fiúként emlékszem rá. A vízügyben keresett, de nem talált, mert a számítóközpont megszűnésével átalakult a munkám, és sokat jártam a szakaszmérnökségekre, gátóházakba az informatikai rendszert építeni. Többször is elkerültük egymást, végül otthagytam valamit, amiről kiderült, hogy a doktori értekezése. A tartalom ismerete nélkül is látszott, hogy nagyon tetszetős; rovarok voltak benne mikroszkópos felvételeken.

Kerekpárra fel, indulhat a kutatócsapat! (Pandúr-sziget, 1980 körül)

Föltettem a polcra, *Tamás Enikő Anna*, belelapozott, és észrevett valamit, amit én első átlapozásra nem. Megkérdezte, hogy nevezik el a tudományban az új fajokat. Ebben a dolgozatban volt 6-8 új faj, amelyeket Mikó Pisti írt le. Mondtam: rendszertani besorolás, adott a nemzetség neve, valami megkülönböztető második név, és odaírják a leírót. Akkor mutatta, hogy az egyiket úgy hívják: *Xenomerus kalocsai*, vagyis rólam nevezték el! Felfoghattam ezt születésnap ajándéknak, de visszacsatolásnak is, hogy voltak olyan gyerekek, akiknek sokat jelentett a munkám.

Abban az évben ősszel eszembe jutott, hol lehetnek a szakkörös gyerekek. Sokan továbbtanultak, de legalább 8 vagy 10 szétszóródott a világban. *Szabó Judit* például a fél világot bejárta addigra. Először elment Mauritiusra, azután Izraelbe, majd Spanyolországba, volt Texasban is. Azután Ausztráliába került, az *Ausztrália madarai* című könyvnek is szerzője. Azt hiszem, Dél-Koreában dolgozott legutóbb. Velekei akkor éppen Brazíliát járta, *Szigeti István* a Bajkál-tónál valami nagyon ritka növényt telepített át az egyik hegytetőről a másikra. *Bozsér Orsi* éppen akkor utazott Norvégiába, Mikó Pista talán Amerikában kutatott. *Polgár Noémi* Hawaiiin van. Küldött egy képet a családjáról, és gratulált, amikor valahol meglátta, hogy kitüntettek.

– *A szobati szakkörök mellett milyen egyéb programjaitok voltak vagy vannak?*

– 25-30 éve Újmohácson szervezek egyhetes madarász tábort. Biciklivel lemegyünk, és onnan indulunk el kora reggel minden irányba. Délig van intenzívebb foglalkozás, délután pedig szabadidős tevékenység vagy még valami speciális. Mindig van benne madarászás, de ez is inkább általános természetbúvárkodás. A tábort most áttettük az izsáki Kolon-tavi madárvártára, ahol kiépített madárgyűrűző hely van. 20-25 gyereket viszünk. Bejártuk az országot, egy kicsit Európát, egy kicsit azon túl is. Eljártunk gyűrűző táborokba, Csanytelekre, Bódva-völgyébe, Bócsára. Amikor már jobban ki lehetett mozdulni Magyarországról, kezdtünk a Ludasi-tóhoz járni. Ez védett terület, a szerbek nem hívják nemzeti parknak. Horvátországgal is van kapcsolatunk, ez most kicsit langyosabb. Régebben rendszeresen ájtártunk például a Kopácsi-rétre (*Drávaszög*) feketególya-fészkeket keresni és fiókákat gyűrűzni. Amikor a két ország szétvált, akkor is együttműködtünk a Duna mindkét oldalán, és ebből lett például olyan térkép, amely a Siótól a Drávaig az ártérben élő védett és fokozottan védett madarakat mutatja. Ezekben a munkákban mindig

részt vettek szakkörösök is. Nyolc-tíz éve rendszeresen járunk a Duna-deltába, egyik évben pedig hirtelen ötletből elutaztunk Mongóliába négy szakkörös gyerekekkel.

– *Melyek a saját madártani témáid?*

– Több faj van, amellyel sokat foglalkoztam. Először a nádi madarakat vizsgáltuk, Csanyteleken, Fülöpházán: itt egy hónap alatt csak fiatal foltos nádi posztából fogtunk 3600 vonuló egyedeket. Volt egy elmélet a hosszú távú madarak szárnyának evolúciójáról, miszerint ugyanannak a populációnak a déli és az északi populációi szárnyhosszban vagy szárnyalakban különböznek. Ennek igazolására vagy cáfolására statisztikára és nagy számokra volt szükség. Minden madárról meg kellett mérni nyolc tollat milliméter pontossággal. Favágó munka volt, de szerettük. Előfordult, hogy a gyűrűző reggel 5-től délig nem állt fel a gyűrűzőasztal mellől. A méréshez, jegyzőkönyvezéshez mindig kellett 6-8 diák kisegítő. A fekete gólyával a '80-as években kezdtem foglalkozni. Először az volt a kérdés, mennyi lehet belőlük. Ősszel, amikor lehullott a lomb, a fészekkeresés lett a legfontosabb tevékenység. Bátától a Sióig gyalog végigjártuk az összes erdőrészt. 8-10 fős csapatokban fésültük át a területet, így nagy helyismeretünk lett. Előbb ismerjük meg a feketególya- és rétisafészkeket, mint a területen gazdálkodó erdészet. Ma már minden fészeknek megvan a saját védőzónája, és működik a madárvédelmi rendszer. Országos szinten növekedtek az egyedszámok. Amikor foglalkozni kezdtem a fekete gólyával, országosan 200 költőpárról tudtunk, ma ez a szám 400 feletti. A fekete gólyával foglalkoztam a

legtöbbet. Az utóbbi években a gazdálkodó Gemenc Zrt. is segíti a tevékenységünket. Tíz éve próbálkozunk a fészkekamerákkal, és eleinte az ADUVIZIG segítségével, most a Gemenc Zrt., Duna-Dráva Nemzeti Park, MME, BITE összefogásával megvalósul. Sok munkával jár. Az ember azt gondolná: kiteszi a kamerát fészkek mellé, és az majd ott magától működik. Nem számolunk azazal, hogy mindig történhet valami, szétrágja valami kis állat a kábelt, a mellévág villám, valami tönkremegy. Remélem, hogy mire február végén megjönnek a fekete gólyák, teljes erővel működni fog.

– *Védett területek kijelölésében is részt vettél.*

– A rendszerváltás után a magyar természetvédelem nagy alakja volt *Rakonczay Zoltán*, miniszterhelyettes is volt akkoriban. Ő mondta, hogy most, közvetlenül a rendszerváltás után kell kijelölni a természetvédelmi területeket, mert később erre már nem lesz annyi lehetőség. Ebben nagyon igaza lett. Amikor megkezdődött a földek privatizálása, éles kérdéssé vált, hogy melyek azok a földterületek, amelyekre a védelmet ki kell terjeszteni. A gyerekekkel és más szakemberekkel együtt azon dolgoztunk, hogy amit értékes területeknek tartunk, azok nevesített védett területek legyenek. Így lett védett a Riha-tó vagy a dávodai Földvári-tó, a hajósi tőzegláp és magaspart, a császártöltési Vörös-mocsár. Olyan programunk is volt, melynek során Nemesnádudvartól Garáig a környék földvárait és kunhalmait vizsgáltuk át botanikai szempontból, amelyek később ex lege védett területek lettek.

Masa György

Természetbúvárok pihenője a fekete gólyák fészkenél

Német páncélvadászok Baján, 1944 szeptember – október

■ Miután a 8. SS-lovashadosztály egységei augusztus végén elhagyták Baját, egy felállítás alatt álló SS-páncélvadász-osztály törzse és két százada települt városunkba. (A 8. lovashadosztály bajai tartózkodásáról I. a szerző cikksorozatát lapunk számaiban – a szerk.) Az „osztály” (Abteilung), a páncélosok, páncéelhárítók és a tüzérség esetében a többi fegyvernem zászlóaljának felelt meg.

Ez az egység a Waffen-SS szervezés alatt álló 2. bosnyák hadosztályának, a 23. „Kama” SS-hegyihadosztálynak hadrendjébe tartozott, amely június vége óta a Bácskában állomásozott. Mivel a bonyolultabb haditechnikára való kiképzés természetesen magasabb igényeket támasztott az újoncok németnyelv-ismeretével szemben, mint amit a bosnyák önkéntesekkel rövid időn belül el lehetett sajátítani, ezért a páncélvadász-osztályt magyar- és horvátországi német nemzetiségű újonccal töltötték fel. Így városunkban nem is voltak bosnyák katonák. (Bácsalmáson viszont például a fezt viselő, a mohamedán rítusokat szigorúan ápoló bosnyákok egy ideig a településkép részét képezték.)

Ezeket a népi németeket részben a Szerémségből és Szlavóniából, zömmel pedig az áprilisban megkötött német-magyar államközi egyezmény alapján a Bácskából hívták be. Bár az egyezmény alapján a sorozások már májustól megkezdődtek, nagyobb létszámú behívások – több okból – csak augusztus második felétől történtek. Így a bajai páncélvadász-osztály legénysége is jobbára csak szeptember közepén rukkolt be bajai állomáshelyére. Persze az újonnan felállított osztálynak egyelőre még a kerete is csak igen hiányos volt, s mindenfajta felszerelésből is komoly hiányok mutatkoztak.

A 23. hadrendi számot viselő páncélvadász-osztály osztálytörzsből, egy páncéltörő tüzér-

és egy légvédelmi tüzérszázadból állt. Hadrendileg egy rohamlöveg-század is tartozott hozzá, ezt azonban nem Baján állították fel. Az osztályparancsnok egy tapasztalt fegyvernemi tiszt, a hannoveri születésű Albert Landwehr SS-örnagy (Sturmbannführer) volt, aki 1941-ben a „Das Reich” hadosztálynál páncéltörő tüzérszázad-, majd a „Prinz Eugen” hadosztálynál páncélvadász-osztályparancsnok volt. A háború végéig állt az osztály élén, cseh, majd orosz fogságba esett. A 90-es évek közepén halálozott el Németországban. Egykori katonái kedvelt, komoly és gondoskodó parancsnokként emlékeznek vissza rá. Adjutánsa Heinz Sebastian SS-hadnagy (Untersturmführer) volt, szintén a háború végéig, ő is hazatért az orosz hadifogságból.

1944. szeptember végén az SS Vezetési Főhivatal különböző megfontolásokból a bosnyák „Kama”-hadosztály felállításának felfüggesztéséről határozott, és elrendelte a bosnyákok hazaszállítását Boszniába, kézfegyverekkel és minimális létszámú német keretszemély-

zettel együtt. Az addig összeállt német káder zömét, a behívott népi német újoncokat és a fegyverzetet (1000 karabély kivételével) pedig az időközben nagy létszámban behívott és szerte a Bácskában improvizált szálláshelyeken elszállásolt magyarországi (főként bácskai, baranyai és tolnai) németekből megszervezendő SS-hadosztály felállításához rendelte el felhasználni. E hadosztály a felállítását utasításba adó október 4-én kelt parancs alapján a „31. SS önkéntes gránátos hadosztály” megjelölést kapta. A hadosztályparancsnokság (Oberführer Gustav Lombard) Új-Verbáson települt, ahogyan előzőleg a Kama-hadosztályé is. A bajai páncélvadász-osztály is e hadosztály hadrendjébe került át, ami azon túl, hogy a 23-as hadrendi számot felcserélte a 31-essel, mindennapi életében mit sem változtatott.

Vessünk egy pillantást a 31. SS-hadosztályra! Az 1944. április 14-én megkötött német-magyar államközi egyezmény a Magyarországon addig alapvetően önkéntes alapon zajló, egyúttal a magyar állampolgárság elvesztésével járó SS-toborzást gyökeresen új alapokra helyezte. Az egyezménnyel a Magyar Királyság a német nemzetiségű állampolgárai hadkötelezettsége feletti szuverenitását a Német Birodalomra ruházta át. Ennek értelmében a magyarországi német népcsoporthoz tartozó magyar állampolgárok hadkötelezettségüknek a magyar Honvédség helyett a német Wehrmacht vagy a Waffen-SS keretében voltak kötelesek eleget tenni, de magyar állampolgárságuk és ahhoz kötődő jogaik megmaradtak. Az egyezmény kitérte a német nemzetiséghez tartozás fogalmi kereteit is: mindazokat németnek tekintették, akik „életmódjuk és népiségi ismertetőjegyeik alapján annak mutatkoznak”

vagy egyébként németnek vallják magukat. A sorozás a teljes mozgósítás jegyében az 1894. – 1927. évfolyamokra terjedt ki.

Az SS Vezetési Főhivatal e magyarországi németekből (több, már fennálló hadosztály kiegészítésén túlmenően) egy-egy új gránátos és lovas SS-hadosztály felállítását tervezte, melynek megkezdését május 1-ére, befejezését október 30-ra rendelte el. A 22. „Maria Theresia” SS-lovashadosztály esetében – amely utóbb a 8. „Florian Geyer” SS-lovasokkal együtt a körbezárt Budapest erőd védelmében semmisült meg – a szervezés többé-kevésbé a terv szerint alakult, a gránátos-hadosztály azonban személyi és anyagi okok miatt nagyon nehezen tudott lábra kapni. E hadosztályból ugyanis – az új felállításoknál szokásos gyakorlattal ellentétben – hiányzott az a törzs, melynek vázára lehetett volna az új magasabb egységet felépíteni. Hiányzott a személyzeti keret is, amelyet a behívandó újoncokkal kellett volna feltölteni. A hadosztályt tehát lényegében a semmiből kellett felállítani.

Egészen októberig elhúzódott, míg a legkülönbözőbb csapattestektől áthelyezett tisztek, altisztek és legénységi keret beérkezett a Bácskába, akikből végül összeállt az új 31. SS-hadosztály. De a nyártól bevonuló népi németek első nagyobb kontingenseit is más irányban használták fel: előbb a Magyarország megszállásában szintén résztvevő, április elejétől a Bácskában állomásozó 18. „Horst Wessel” SS-páncélgránátos hadosztály feltöltésére, majd pedig a júniusban Horvátországból a Bácskába áttelepített 2. bosnyák hegyi hadosztály keretszemélyzeteként. Végül a szeptemberben felgyorsult behívások során bevonuló, az ún. „Újoncdepó Zombor” keretében összefogott kontingensek álltak rendelkezésre az új hadosztály feltöltéséhez, akik között nem csupán újoncok, hanem – részben már fronttapasztalatokkal is bíró – tartalékosok is voltak. Így ekkor már a hadosztály felállítása nemcsak meglepően nagy lendületet vett, hanem harcképessége is kezdett kialakulni – amire szükség is volt, mivel közben a szovjet haderő már elérte az Alsó-Tiszát.

Miután Baja közlekedési csomópont volt, sokan (főként a Dunántúlról) Bajára kaptak behívót, s városunkban vonultak be. A vonatkertben levő Mezőgazdasági Iskola (ma: Eötvös József Általános Iskola, az egykori „Gyakorló”) épületében Bevonulási Irányító Központot rendeztek be, ahol továbbírányították őket a Bácska-szerte fekvő egységekhez.

A Baján állomásozó páncélvadász-osztályhoz behívottak többségükben az Alsó-Bácska községeiből érkeztek. Így pl. Hans Fritz és Andreas Petschner Szilberekéről (németül Ulmenau, ma Bački Brestovac, Szerbia) is: „Szeptember 14-ére kaptuk meg a behívót

a rózsaszín fegyvernemhez, a páncélvadászokhoz, táboriposta-számunk: 48064B (1. páncéltörő tüzérszázad) volt. 36-an voltunk a században szilberekiek! Századparancsnokunk egészen a háború végéig Siegfried Dörmer SS-hadnagy (Untersturmführer), rajparancsnokunk Schönhausen SS-szakaszvezető (Unterscharführer) volt, mindketten birodalmi németek. Egységünket Baja-Szentistvánon az elemi iskolában szállásolták el. Kiképzésünk a közeli Kék-hegy gyakorlóterén zajlott. Századunk 7,5 cm kaliberű páncéltörő ágyúkkal volt felszerelve, ebből volt elegendő, de a vontatók hiányoztak, így a lövegeket mi magunk húztuk ki a gyakorlatokra.”

A 3. légvédelmi századról az apatini Franz Jedani (szül. 1927) számol be: „Szeptember 14-én vonultunk be Zomboron át Bajára a könnyű légvédelmi tüzérszázadhoz, táboriposta-száma 48064D. Nem kevesebben, mint 51-en voltunk az egységben városunkból – mondták is, ha a harcokban szétverik a századot, súlyos érvágás éri Apatint. Századparancsnokunk a grazi Hermann Oberski SS-hadnagy, szolgálatvezető őrmesterünk pedig »a század anyja«, Biesterfeld főtörzs (Sturmscharführer) volt. 12 db önjáró 2 cm-es léghárító ágyúval voltunk felszerelve, jómagam irányzó tüzérként kaptam rajtuk kiképzést. Századunk felesketése ünnepléses keretek között a Déri-kertben zajlott.”

Október elején a szovjetek előnyomulása következtében a Bácska közvetlen veszélybe került. A bosnyák „Kama”-hadosztály harcképes alakulatai és a 31. SS-hadosztály tartalékosokból sebtében összeállított egységei (ún. Syr-harccsoport) szeptember vége óta harcban álltak a Tisza mentén. Október 6-án a magyar hatóságok elrendelték a Bácskában letelepített bukovinai székelyek evakuálását, a következő napon pedig a német lakosság – előzőleg szervezésileg már előkészített – kiürítését is elrendelték, október 7-én a Ferenc-csatornától délre fekvő német falvakból, október 10-én pedig az attól északra fekvőkből is.

Egyidejűleg parancsba adták a 31. SS-hadosztály Bácskában fekvő egységeinek Dunántúlra történő visszavonását is. Egységei a német lakosság kiürítésénél biztosítást adtak. Rövid idő alatt – mindenféle közlekedési lehetőséget igénybe véve, túlnyomórészt azonban szekérkaravánokon (Treck) – hatalmas néptömeg (megközelítőleg 100 000 fő) kerekedett fel és indult meg a dunai átkelőhelyek felé. Bezdánál és Mohácsnál jelentősebb, Dunaszekcsőnél kisebb áteresztőképességű kompátkelők álltak rendelkezésre, Baján a Duna-híd szeptember 21-i lebombázása óta szintén csak kompon lehetett átkelni, csupán a dunaföldvári híd állt még, a civileket elsősorban errefelé irányították, hogy a kompátkelők katonai forgalmát ne akadályozzák. Emiatt rövidesen 120 km hosszú torlódás alakult ki a szekérkaravánokból Dunaföldvár előtt.

A hadosztály egységei közül a Ferenc-csatornától északra állomásozók (így a 79. SS-ezred is) október 10-től kezdve, folyamatosan biztosításokat hátrahagyva jórészt a bajai kompátkelőn keresztül vonultak át a Dunántúlra. Így pl. a 79. SS-ezred II. zászlóaljának egy százada Baja déli szélén foglalt el állásokat. A lánycsóki Peter Rüll (szül. 1926), aki augusztusban vonult be, és mint különösen katonás legény, az újonckiképzés után rögtön rajvezetői megbízást kapott, így emlékezik: „Egységünk Topolyán állomásozott, innen vonultunk vissza a Zombor – Bezdán – Hercegszántó – Bátmonostor útvonalon Baja déli pereméig, ahol – a városon kívül, a szőlőkben – állásba mentünk. Kedves emlékem innen egy fiatal lány, aki itt a szőlőkben olyan aranyosan kacérkodott velem... Itt ért bennünket a hír, hogy Horthy fegyverszünetet jelentett be. Nem tudhattuk, mi következik, megerősítettük állásainkat és elbarikádoztuk magunkat. Parancsot kaptunk, hogy minden három embernél nagyobb csoportosulást ug-rasszunk szét. De aztán nyugodt maradt minden. Egészen október 17-ig maradtunk itt, majd átkeltünk a komppal, és Mohácsra vonultunk.”

Október 15-én a Horthy-proklamáció hírére a német csapatok a városban is géppuskaállásokat létesítettek a főbb közlekedési csomópontokon, s egyéb, stratégiaileg fontos helyeken. A riadalom azonban gyorsan elmúlt. Mindeközben az oroszok folyamatosan nyomultak előre, október 15. után a 31. SS-hadosztály utóvédjei egyre többször kerültek harcérintkezésbe az előrenyomuló szovjet élek felderítő járőreivel. Baja és a Bácska azonban végig kívül maradt a hadi események fő sodrán – az ez idő tájt Debrecen környékén, nagyszabású páncélos csatában zajlott; mindkét fél oda koncentráltta erőit. Miután október 11-én az oroszok elfoglalták Szegedet, a következő napon pedig Szabadkát, az itteni harcokban is rövid szünet állt be, hogy aztán a frissen idehozott szovjet erők újra meginduljanak nyugat – északnyugat irányába. A viszonylag gyenge magyar-német erők (határhadak, folyamőrök, a 31. SS-hadosztály egységei stb.) a nyomásnak engedve halogató harcokban vonultak vissza.

Október 16-án a folyamőrök Szabadkától északra az oroszok ellen még egy ellencsapást indítottak, amely lélegzetvételnyi szünetet eredményezett, de két nap múlva a szovjet erők áttörték védelmüket, s a folyamőr-zászlóalj (2. és 3. folyamzár-, ill. a tábori pótzászlóalj) – miután Bácsalmásnál és Bácsborsódnál heves tűzharcokat vívtak – visszavonultak Bajára. Ezeknek az összecsapásoknak részei voltak Bácsalmás előtti állásaikban a 79. SS-ezred I. zászlóaljának egyes egységei is, soraikban sok hajósi és vaskúti újonccal, akik Bajánál a Dunán a hadosztályból utolsóként október 18-19-én keltek át.

Az oroszok szorosan a visszavonuló magyar-német csapatok sarkában voltak. Nagy Ernő törzskapitány Baján parancsot kapott, hogy a várostól keletre menjen védelembe, de az orosz előrenyomulás ezt már okafogyottá tette, ezért a Dunántúlra való visszavonulást rendelte el. A folyamőrök október 19-én már erős ellenséges gránátvetőtűz alatt keltek át a Dunán, majd Pörbölyön gyülekeztek. Az első orosz felderítő járőrök október 19-én, az esti órákban jelentek meg Baján. Bevonulásukkor a Kálvárián megfigyelő állásban levő két leve hős halált halt.

A 31. SS-páncélvadász-osztály századai már az előző napokban átkeltek Bajáról a Duna túlsó partjára, de onnan nem vonultak tovább, hanem közvetlenül a Duna-parton védelmi állásokba vonultak. Ahogy az oroszok október 19-én este elérték a Dunát, löni keztek a túlsó partot, a páncélvadászok viszonzták a tüzet, az oroszok veszteségeket szenvedtek. Az ellenállás azonban nem tarthatott soká. Hans Fritz és Andreas Petschner emlékeznek: „Pár nappal azelőtt, hogy az oroszok bevonultak Bajára, a Duna túlsó partján ástuk be magunkat. Itt esett át századunk a tűzkeresztségen. A tűzpárbajban azonban az oroszok szétlőtték a gátat, és a víz elmosta árkaikat. A Dunán árvíz volt, az ártér javarészt víz alatt, így hát nem volt hol megkapaszkodnunk, s tovább kellett vonulnunk. Következő szálláshelyünk Szajk, majd aztán Németbóly volt.”

Október 20-án a szovjetek megszállták Baját, de még ugyanezen a napon kelt át a Dunán komppal az utolsó menekültranszport. A Kerény (németül Kernei, ma: Kljajicevo, Szerbia) sváb nagyközségből menekülő Jakob

Reinhard (szül. 1932, apját 40 évesen a 31. SS-hadosztály egészségügyi alakulatához hívták be) emlékezik: „Lovasfogattal indultunk útnak, de Küllödnél [Kolotnál – a szerk.] kidőlt a lovunk, s így egészen október 19-ig itt kellett maradnunk. Ezen a napon kidobolták, hogy az utolsó katonai vonat 19 órakor fog itt áthaladni, ez az utolsó lehetőség a továbbjutásra. A vonat csak október 20-án hajnali 1/2 2-kor futott be, 5 üres szenesvagonnal. Személyzete (Wehrmacht-katonák) elmondták, hogy a Rumából jövő vonatot útközben többször is partizánok támadták meg. Emiatt aztán Hercegszántón teljesen elsététítve és teljes gözzel robogtunk keresztül. Közvetlenül Baja előtt a nyílt pályán szálltunk le. Csomagjainkkal a Dunához gyalogoltunk, ahol komp közlekedett. Ennek személyzete SS-katonákból állt, nagyon segítőkészek voltak. Reggel 7 órakor értünk ide, s 11-kor keltünk át a Dunán. A városban már bent voltak az oroszok. A túlsó parton öt teherautóra szálltunk fel, s elől-hátul egy-egy páncélos jármű kíséretében egy erdei úton a bátaszéki vasútállomásra utaztunk. Amikor a teherautók visszafordultak a parton maradt csomagokért, az oroszok már átlóttek a bajai partról, így a csomagokat már ellenséges tűz alatt kellett felrakodnunk. Ennyire szorosan a sarkunkban voltak, mi voltunk a legutolsók, akik még átjutottunk.”

Átjutottak, s addigi világuk is elsüllyedt mögöttük. Jakobot végül Amerikába vetette a sors a háború után, s amikor 60 év után végigjártuk vele a régi helyszíneket, már a Jack nevet viselte. De ezen napon Baja történetében is új időszámítás kezdődött.

Pencz Rudolf

KITÜNTETÉSEK

Baja város képviselő-testületének 2015. december 12-én tartott ünnepi ülésén

az alábbi kitüntetéseket adták át:

■ **DR. KERESZTES GYULA** (posztumusz) és **DR. KNÁB ERZSÉBET** *Baja Város Díszpolgára*, **FRANZ KLAPPENECKER**, **HARSÁNYINÉ DR. FODOR GYÖNGYI** és **MEZEINÉ DR. KOPASZ MÁRIA** (posztumusz) *Baja Városért*, **SCHILLING ZSUZSANNA** és **TRÁZER ÁGNES** *Baja Város Közszolgálatáért*, **KUNOSNÉ DANKÓ ILONA** és **MARKOVICS JÓZSEFNÉ** *Baja Város Oktatásáért*, **DR. FÁBIÁN BORBÁLA** és **KOVÁCS ZITA** *Baja Város Kultúrájáért*, **DR. BÁLINT GÁBOR** és **DR. VINCZE LÁSZLÓNÉ** *Baja Város Egészségügyéért*, **NÉMETH JÁNOS** és **SZIRMAI JÓZSEF** (posztumusz) *Baja Város Sportjáért*, **PALIK VERA** és **SZABÓ MÁRTON** *Baja Város Fejlesztéséért*, **BÁNNÉ KISS ERZSÉBET** *Baja Város Szociális Feladatai Ellátásáért*, **DR. MATKOVICS ZSUZSANNA** *Baja Város Pro Caritate Díj*, **GÖDÖN SÁNDOR** *Baja Város Közbiztonságáért*, **MANZ JÓZSEF GYÖRGY** és **PÁNCSITY SÁNDOR** (posztumusz) *Baja Város Kisebbségeiért*, **VÉGH GYÖRGY BARNABÁS** *Az 1956-os Forradalom Emlékdíja*, **BAJAI VÉDŐNŐK** és **DR. TANÁCS ISTVÁNNÉ** *Baja Város Polgármestere Kitüntető Díja*, **WAGNER JÁNOS** *Baja Város Mestere* kitüntető díjban részesült.

■ *A Bács-Kiskun megyei Prima Díjakat* november végén a kecskeméti Sheraton Hotelben adták át. Prima-díjat kapott a magyar oktatás és köznevelés kategóriában **KALOCSA BÉLA** bajai ornitológus, **DR. MUNCZIG DÉNESNÉ** bajai kulturális referens a magyar népművészet és közművelődés kategória nyertese volt, a **MADARASI GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGI FÚVÓSZENEKAR** pedig közönségdíjban részesült.

Szerkesztőségünk minden díjazottnak sok szeretettel gratulál!

Lukin László öröksége

90 éve született az országos hírű bajai zenepedagógus

■ Gyermekkoromban, ifjúsági koncerteken ismertem meg a műsorvezető *Lukin Lászlót*. Hatalmas gyermektömegeket vezetett be a zene birodalmába, megtanított minket zenét hallgatni, vezette közös énekünket. Rám gyakorolt hatása abban is megmutatkozott, hogy magam is a zenetanári pályát választottam hivatásomul.

Főiskolásként rengeteget tanulhattam tőle, amikor gyakorló tanárként középiskolai énekóráit látogathattam, és végül nála vizsgáztam gyakorlati énektanításból. A budapesti Fazekas Mihály Gimnázium matematika tagozatos osztályait tanította, s a gyerekek nagy része a Budapesti Műszaki Egyetemen folytatta tanulmányait.

Jóval később – már a felesége voltam – a 75. születésnapjára egy volt matematika tagozatos (immár végzett mérnökök) tanítványaiból szerveződött kis együttes jött el hozzánk, hogy blockflöte-játékával köszöntse régi kedves tanárát. Az egykori növendékekből többen léptek muzsikussá; sokan úgy, hogy a matematika tagozat után szinte törvényszerűen megszerzett műszaki diplomát felsőfokú zenei tanulmányok követték.

Utolsó éveiben a tanár urat az ifjúsági hangversenyek szünetében sokszor keresték meg régi tanítványok, akik már saját gyermekeiket hozták a hétvégi koncertekre. Hozzá tartozóként sokszor hallgattam meg három azonos műsorú ifjúsági koncertet, és megkaptam, hogy minden alkalommal másképpen ismertette a három hangversenyt.

Közben megtanította közönségét a hangversenyterem illemszabályaira is. Az első koncerten elmagyarázta a gyerekeknek, hogyan kell felállni a lehajtható székekről, miért kell az ülést kézzel tartani. Egy alkalommal a szünetben az egyik jegyszedő panaszkodott, hogy az egyik gyermek kiszedte széke kárpitosszögeit. A tanár úr szerzett egy kalapácsot, megkereste a gyereket, és mellette maradt, míg az összes szöveget vissza nem verte. A gyerek nem kérdezett semmit, de az biztos, hogy az ő csemetéjének már eszébe sem jutott kiszedni a szögeket a hangversenytermi székekből.

Nagyon szép emlékem marad, hogy házasságunk idején több közös szakmai munkát is végeztünk. Az egyik *Dr. Baksai László* orgonista-gyermekorvosnak az afrikai Schweitzer-kórházban töltött éveiről és *Albert Schweitzertől* írott könyvének korrektúrázása volt, ezt orvosi szempontból a siófoki *Dr. Oláh Vilmos*, irodalmi és zenei szempontból Lukin László, nyomtatási szem-

pontból pedig én néztem át. Végül a könyv két kiadást is megért, először a Váci Offset Kft.-nél, másodsor a Medicina Kiadónál. Másik közös munkánk nagyon izgalmas volt: *Legány Dezső A magyar zene krónikája* c. könyve CD-ROM kiadásához válogattuk össze a zenei illusztrációkat. Eredetileg azt

várta tőlünk a kiadással foglalkozó *Enciklopédia Humana Egyesület*, hogy egy megkezdett munkát folytassunk, végül azonban az összes hangzó zenei példáról mi gondoskodtunk. Nagyon szerettünk ezzel a témával foglalkozni. A harmadik munkát lényegében ő végezte, amikor átdolgozta az *Ugrin Gábor* kollégájával és jó barátjával közösen írott középiskolai énekkönyvet. Én ebben szó szerint csak fizikailag segítettem, amikor szétvágtam néhány régi példányt, és a megtartani kívánt lapokat felragasztottam egy tiszta papírra, amit ő az új elrendezés szerint látott el oldalszámmal. Mindenesetre a közös munkák engem is olyan teljesítményekre készítettek, amelyekre nélküle valószínűleg nem lettem volna képes. Közelsége olyan hatással volt rám, hogy tevékenységemet egy évtizeddel a halála után is aszerint mérlegetem, hogy ő mit szólna hozzá.

*

A szülővároshoz való ragaszkodása egészen példaszzerű. Ezt talán az fejezte ki – bár sosem mondta –, hogy kitüntetései közül a *Baja Város Díszpolgára* címre volt a legbüszkébb. Lukin László érettségi után Pesten élt, de Bajára mindig szívesen jött, itt töltöttezett föl, pedig élő rokonsága már nem volt.

1986-ban a Rádióban tartott előadást a bajai zenei életről, és ennek illusztrálására a *Patrocinium musicae* (a zene védelme) c. hanglemezt használta fel, amelyen bajai együttesek muzsikáltak. Így hallottunk részletet *Leopold Mozart Szánkózás* c. művéből a bajai *Liszt Ferenc Zeneiskola* kamarazenekarának előadásában, *Pál János* vezényletével, *Gastoldi Szép szirén* c. madrigálját a város *Liszt Ferenc énekkara* előadásában azóta elhunyt karnagy, *Vigh László* vezényletével [halála után *Makkai Gézáné* karnagy vezeti a kórust]. *Karai József Varázsné* c. darabját a *III. Béla Gimnázium leánykara* énekelte,

Lukin László szülővárosában

Kodály III. Tantum Ergo-ját egy általános iskolai kórus adta elő, végül pedig *Hassler Én drága lánykám* kezdetű madrigálját az *Ad Libitum kamarakórus* énekelte. Mindhárom együttest *Pethőné Kővári Andrea* vezényelte. Ebben az előadásban Lukin László kitért a régi muzsikusra, zenei nevelőire és a Bajáról elszármazott, de városuknak mindig dicsőséget szerző kortársaira.

Én nem ismertem Baját azelőtt, hogy összekötöttük életünket; régebben soha nem jártam itt. Neki köszönhetem, hogy a régi műemlékektől a halászléig mindennel találkoztam. Nagyon fontosnak tartotta, hogy ismerjem meg a várost és környékét, ezért nagy sétákat tettünk, nyaranta még eveztünk is. A város kórusainak programjait figyelemmel kísértük, fellépéseikre eljöttünk. Ő sokszor részt vett a minősítő zsűri munkájában. Azokkal az ismerőseivel, volt iskolatársaival is összehozott, akikkel kapcsolatban állt. Örökké hálás maradok neki azért, mert sok kortársammal is összeismerttetett, és ezek a kapcsolatok ma is ide vonzanak. Bajához való ragaszkodását talán az fejezi ki legjobban, hogy esküvönket is itt tartottuk, a Belvárosi templomban, ahol őt megkeresztelték hajdanán, és kívánsága szerint a Rókus temető Lukin-sírboltjában helyeztük örök nyugalomra.

Amióta egyedül maradtam, változatlanul vonzódom a városhoz, ápolom baráti kapcsolataimat, szeretem a piacot, a Sugovica-partot, a Szentháromság teret, a Belváros pezsgését, a kis utcák nyugalalmát.

Befejezésül hadd mondjam el, hogy úgy érzem: a szülőváros is méltón ragaszkodik az egykori díszpolgár, Lukin László emlékéhez. Ezt példázza a róla elnevezett iskola és az idén a magyar kultúra napján a Bácskai Kulturpalotában elhangzott hangverseny is.

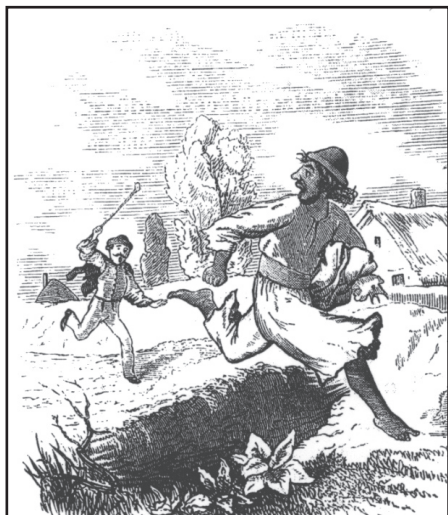
Kovács Mária

„Akasztófára valók” és „kosorrúak” Cigányok és zsidók a 19. század második felének élclapjaiban

■ A cigányok és a zsidók – a korábban bemutatott nemzetiségi csoportoktól eltérően – nem annyira egy-egy tömbben, inkább az országban szétszórta telepedtek le. A 19. század közepén még a zsidókat is nemzetiségként és vallásként írták össze népszámláláskor, majd a 19. század végéig egyértelműen felekezetként tekintettek rájuk, a cigányokról pedig külön cigányösszeírást is készítettek a kortársak. Bár e két csoport nem lépett fel politikai követeléssel, de mivel az országban többfelé éltek, nagyszámú humoros-gúnyos történet, vicc és karikatúrávázlat érkezett be róluk az élclapok szerkesztőseibe.

A két csoport megjelenése közötti markáns különbség, hogy míg a zsidók mind a bécsi, mind pedig a pesti lapokban szerepeltek, a cigányok csak a magyar élclapokban kaptak teret, s ez utóbbiakban a legtöbb szövegszerű utalás testi jellemzőikre vonatkozott. A cigányokat az írásokban az 1860-as években mindenekelőtt „barná”-nak” nevezték sötétebb bőrszínük miatt, s a sztereotípiát erőteljessé mutatja, hogy a lapok szerint bármely barnább bőrszínű embert azonnal cigányként észleltek. A cigányokról szóló karikatúrák szintén ezt a sztereotípiát erősítették meg.

Testtartásuk néha görnyedtebb, mint a magyar figuráé, és a rajzokon általában mezítlábasan ábrázolták őket. Még az 1890-es évek elején is „barna”, illetve „szerecsen” jelzővel illették őket, míg a században megjelent utolsó két évfolyamban – feltehetően az afrikai gyarmatosítás és a gyarmati háborúk kiéleződése folytán – már „fekete more”-ként és „néger”-ként olvashatunk róluk.

„Czigányválasz.

- Állj meg cigány!

- Álljon meg kend, kendet senki sem kergeti.”

A cigányok öltözéke – hacsak nem katonaként bukkantak fel – szegényes, általában bő ujjú felső és bő nadrág amely csak lábszárközépig ér, és gyakran szakadozott:

„- *Vetkezz le fiam, aztán menj fekdüni,- szólt a vén cigány a pöre rajkóhoz jó akarattal.*

- *Ha csak a büröm le nem vetem, nincs rajtam ruházat - szólt a fiú kedvetlenül.*

- *Nem is aszér mondom, mintha úgy vüna, csak kípzselem, hogy jó vüna, ha vüna.*” (Ü 1860. nov. 3. 78.)

A cigányok esetében felbukkant a katonaságra való alkalmatlanság, legjellemzőbb tulajdonságuk azonban mégis a szegénység, amit a szerzők életkörülményeik, lakóhelyük leírásával is megerősítettek: gyakran ábrázolták őket kéregetőként, s a szövegek szerint sokszor éheztek. E tulajdonsághoz szorosan kapcsolódott az az előítélet is, hogy a cigányok lopnak. Ennek következtében a cigányokat általában bűncselekmény elkövetése után szólaltatták meg:

„*Bepanaszolta a zsidó a cigányt, hogy ellopta a lovat.*

- *Hát te akasztófára való – így förmedt a szolgabíró a cigányra, - hogy merted ellopni annak a becsületes embernek a lovat?*

- *Hát azs – instálom alázsattal, – így tertínt. Megyek azs országúton, hát ott talállok egy zsidót, meg egy lovat. A lóra siksígem vólt, hát azst el is hozstam, a zsidóra nem vólt siksígem, hát azst eleresttettem.*” (Ü 1868. aug. 2. 247.)

A szolgabíró azonnal bizonyítottan tekinti a vádat, az „akasztófára való” már mint jelző vagy mint megszólítás szerepel, aminek használata megmaradt az 1890-es évekre, s más változatban („kötnivaló gazember”) is feltűnt, de olvashatunk börtönviselt és hazudó cigányokról is.

Szegénységükhöz kapcsolódik lakóhelyük megjelenítési módja, amely az évtizedek alatt sem változott. Két típust különítettek el a szövegek: a nomád, sátoros cigányokat és a már letelepedett cigányokat, akik a falu végén éltek, szegényes kunyhókban. „Fővárosuk” Az Üstökös írása szerint egyenesen „Sátor alja”. Az 1890-es évek szövegeiben is olvashatunk a cigányok nincstelenségéről, de ekkor már megjelent az a társadalmi ítélet is, hogy helyzetükön változtatni, szegénységükön munkával javítani nem akarnak, sőt egy történetben a szántóföld mellett elsétáló cigány megrója a magyar gazdát, amiért az elvetette a gabonát, mert különben nem kellene aratnia, s ekkor a magyar parasztnak sem kellene dolgoznia.

Az élclapok írásainak gyakori témája még a cigányok butasága, írástudatlansága és műveletlensége. Hétköznapi szavakat értenek félre (például a „vedd számba te is” utasítást úgy érti a cigány, hogy vegye a szájába a pénzt), vagy hétköznapi dolgokban „tévednek”, ahogy a következő élclapban is:

„-*Te cigány, miről nevezetes Medárdus napja?*

- *Hát ha Medárdus napján esik azs essí, hát negyven estendeig mindk esik.*” (Ü 1860. júl. 14. 84.)

A történetek tanúsága szerint műveletlenségüket furfanggal próbálták meg ellensúlyozni. A találegonyságot a magyar gazda esetében az élclapok pozitívan értékelték, a cigányok esetében negatívan, amire példa többek között a pap órájának ellopásával kapcsolatos történet is. Ezek a lopásról szóló szövegek mintha egyfajta társadalmi kompenzációs igényt is kielégítenének: némi elégtételt nyújtanának a cigányok által fondorlatosan eltulajdonított értéktárgyakért.

A másik, cigányokkal kapcsolatosan felbukkanó általános jellemző a lapok írásában, hogy sok gyermekük van. Egy történet 1891 januárjában az akkor éppen befejeződött népszámláláshoz kapcsolódik, mely szerint a cigány elhallgatja gyermekeinek számát a számlálóbiztosok előtt, mert azt hiszi, gyermekei után esetleg adóznia kell:

„- *No Zsiga, hány a gyeredek?*

- *Azsokat is tetsik páráncsúni, ákik á temetébe vánák? (Oda küldte őket csuszkalni.)*

- *Azokra nincs már szükség. Tehát mennyi a gyeredek?*

- *Egy sincs, csúkulum kezsit lábát!*” (BJ 1891. jan. 11. 7.)

Egy másik írás számszerűsíti, hogy mennyi gyermeke van egy családnak: a „Czigánykerékpár egyesület” ünnepélyén négy cigány család vett részt, akik összesen hetvenketten voltak. Közülük Tüdő Zsigának tizennégy gyermekéről tesz említést a történet.

Az 1860-as években még csak ritkán, majd az 1890-es években gyakrabban felbukkanó ellenszenves figura a pipázó cigány asszony alakja. A cigányokat ezen évtized végén – annak megfelelően, hogy a lapok hasábjain bőrszínük is megváltozott – afrikaiaknak tulajdonított vonásokkal is jellemezték: „emberevőként” és bennszülöttként is felbukkantak.

Teljesen eltér, jóval részletesebb, értékkelőbb a többi nemzetiségi csoportnál a cigányok ételeinek bemutatása. A következő történet nemcsak a cigányok elitét étkezési szokásaira világít rá, hanem azt is hivatott demonstrálni, hogyan használta ki a leleményes magyar gazda, hogy biztosan tudta, a munkára alkalmazott cigányok lopni fognak tőle:

„A vidéki összes cigányok nadgyát-apralyát az Répa földekre mozgósítottam, szedetvén velük az [...] Czimer bogarat, megh tiltvann nekik, hogy vagy egy szemet is zsebre vágjanak belőlük – föl értetvén véghess elmélyükkel, hogy ezen rákausztrigaközi röpászók az urasági asztalnak kedvelt tsemegéji, [...] mej fortéjjal rákapattam őket e ritka deszertumra, úgy hogy nagy közöttük a vetélykedés, mert az ólta dugdossák földre azon férgeket, hogy ennen maguk lakmározzanak belőlök.” (BJ 1890. jún. 1. 5.)

A cigányok más történetek szerint ennivalót készítenek még „néhai malaczhusból”, a „Ragú ala Dádé”-t pedig egy írás szerint ürgeből főzték. Az 1860-as években is kapcsolódik az ürge a cigányokhoz, mert könnyű pénzkereseti lehetőségként a földesurakhoz jártak ürget önteni, de arra, hogy többek között ezt az állatot is elfogyaszthatták, még csak kevés konkrét utalást találhatunk az élelclapokban. A döglött állatokon és bogarakon kívül jellemző élelmiszerrüként jelenik meg ekkoriban az olcsó fekete bab. Az 1868-ban a cigány szokásokról és nyelvről készült kötet a következőképpen magyarázza a dögevést: „A cigány azt a húst eszi meg – a lóhús kivételével –, melyről megállapítja, hogy Isten a halállal azt már fogyasztásra érettné minősítette. Ezek sokkal ízletesebbek, mint azoknak az állatoknak a húsa, melyeket az ember ölt meg.” (Mitrovic, Graf von, Rudolf Wrastislaw: *Versuch einer Darstellung der Lebensweise, Herkunft und Sprache der Zigeuner im Allgemeinen, und der in Österreich lebenden Zigeuner insbesondere*. Prag, 1868. 10.)

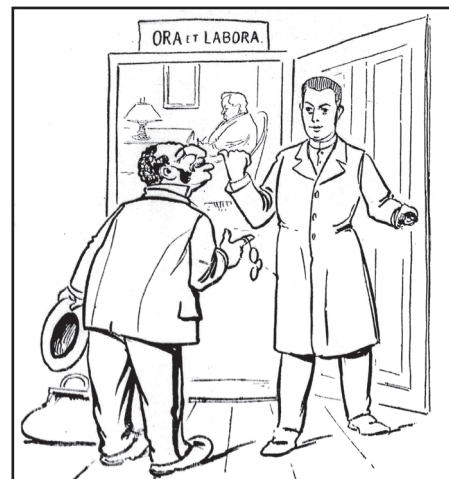
„Ez is az adó-executiohoz való.”

Foglalkozásukat tekintve mind a szövegekben, mind a karikatúrákon a cigányok mindkét vizsgált évtizedben elsősorban zenészként bukkantak fel (Ü 1861. júl. 20. 94.).

A következő vicc mutatja, mennyire mély gyökerei vannak ennek a sztereotípiának: „FE-JES. Halod-e te Kutra? Ez a német cigány, Strauss, miért hegedül most minékünk idelell Pesten?” (BJ 1868. márc. 29. 145.). Ezen kívül tipikus cigány foglalkozásként a következők jelentek meg: gyáva katona, napszámos, kukoricacsósz, vályogos, lakatos, kovács, „gerencsir”, azaz fázekas, cserépvető, lókupec és ürgeöntő. A cigányok több történetben szerepeltek postásként, a Ludas Matyi Szerkesztői üzenetének állandó figurája is egy levélkézbesítő cigány. A nemzetiségi csoportok esetében ritka, hogy a nők foglalkozásáról is megtudhatunk információkat az élelclapok hasábjairól, de a cigányoknál olvashatunk kártyavető és jós cigány nőkről.

A cigányoktól eltérően mind a magyar, mind pedig a bécsi lapok gyakori – s nagyon hasonló vonásokkal ellátott – szereplője „a zsidó”. A zsidók vizuális reprezentációjáról, „a magyar” és „a zsidó” ellentétes jellemzőiről, „a zsidó”-ról kialakult képről *Vörös Kati* tanulmányában olvashatunk (*Judapesti bulváron. A zsidó fogalmi konstrukciója és vizuális reprezentációja a magyar élelclapokban a 19. század második felében. Médiakutató, 2003, Tavasz, 19–43.*). Ez alapján a tipikus vizuális ábrázolások legjellemzőbb vonásait „a zsidó testről” a következőképpen összegezzük: nagy orr és fülek, vastag ajak, göndör haj, görbe, rövid vagy ikszláb, mely képtelenné teszi a magyaréval megegyező mozgásra, gesztikulálós, hosszabb kezek s az ortodoxok esetében a pajesz. Ha testalkatát vizsgáljuk, láthatjuk, hogy az élelclapokban a zsidó férfi általában alacsonyabb a magyarnál, görbe hátú és gyakran nőies megjelenésű. Ez az ábrázolásmód elszakíthatatlan a zsidók európai megjelenítésének középkorig visszanyúló tradícióitól. Testi jellemzői hasonlóak a magyar antiszemita (HP 1898. jún. 26. 6.) és nem antiszemita lapokban (Ü 1868. szept. 6. 283.), csupán a torzítás mértéke eltérő.

Ha az 1860–1861-es évfolyamokat vizsgáljuk, a magyar lapokban „a zsidó” jellemzően hosszú orral és szakállal látható, de kifejezetten ellenszenvet keltő vonásokat nem figyelhetünk meg, a zsidó csupán az egyik az „idegenek” közül. Azon a karikatúrasorozaton, mely a zsidók polgári és politikai egyenjogúsításával kapcsolatos 1868-ban (a képeken a zsidó „kép-

„Ora et Labora”

viselőjelölteket” láthatjuk), már észlelhetünk ellenszenves vonásokat, az egyik jelölt, Salamon, a kocsmáros zsidó arcán pedig már felfedezhető az a kárörvendő mosoly, amely *Vörös Kati* vizsgálata alapján a dualizmus későbbi időszakában tipikusnak tekinthető. Az emancipált bankár és iparos zsidó már szakáll nélkül jelenik meg, míg a kocsmáros és a galíciai zsidó szakállal látható. A gesztikulálás, a zsidó orr, szájszél és haj, illetve a pajesz a Figaro rajzaira is jellemző, de az eltérő testtartás és végtaghosszúság már nem. A bécsi lapbeli zsidókat arcuk és ruhájuk teszi „zsidóvá”, megjelenítésük kevésbé hordozta magán a pesti lapokban észlelhető sztereotípiákat.

Kutatásaink abban a tekintetben is alátámasztják *Vörös* eredményeit, hogy szövetségserűen is a következő jelzőkkel bukkannak fel a zsidók: orrukra 1869-ben már nemcsak a „nagy” jelzőt használták a szövegek, hanem a „görbe” és a „hosszú” mellékneveket is, egy történet szerint a zsidók „zenebonalábúak”, illetve „nyakig láb”-ok. Az 1890-es évek végén a Herkó Péter szerzői már a „lőcsláb” és a „kosorr” kifejezésekkel illették a zsidókat: „Ismertető jel.

[...] Nézzetek csak a kosorra,
A lőcslábba, a modorra,
Hunczutkára a fül mellett,
Melyet pajesznek neveznek,
Erről bárki ráismerhet.” (HP 1898. nov. 20. 4.)

A zsidók esetében *Vörös Kati* az általa elemzett vizuális korpuszban kutya, majom, disznó és csúszómászóként való ábrázolásra talált példákat, s felbukkantak a zsidók az ördög képében is. *Vörös* megállapította, hogy a „dehumanizált zsidó nemcsak a »magyar« ellentétképe, hanem mindenkinek, aki emberri”, „a zsidó” a dehumanizálás következtében kiirthatóvá, a csúszómászó eltaposhatóvá vált (*Judapesti bulváron*, 36–38.). Az általunk vizsgált magyar élelclapokban a zsidó ritkán tünt fel állat képében, ekkor is csak az antiszemita

Herkó Páter szövegeiben, ahol a szerzők ki is jelentették, hogy a „zsidó nem ember”. Utalást találhatunk e lapban arra is, hogy a zsidó a majomhoz hasonlít, a Nemzeti Miatyánk című vers fohásza szerint pedig az Úrnak a zsidóktól, egy „sáska-faj”-tól kell megszabadítania a magyart.

Az 1860-as évek elejének jellemző zsidó figurája mind a bécsi, mind a pesti lapokban a kaftános, néha kalapban feltűnő zsidó. Az emancipáció utáni évfolyamokban már általában polgári ruhában láthatjuk őket a magyar lapokban, de a fejükön látható kipa gyakran utalt vallásukra. A Borsszem Jankót és Az Üstököst az 1890-es években a szegény és a gazdag zsidók ábrázolásának kettőssége jellemzi: a gyakrabban szereplő gazdag zsidóról polgári, jómódot sugalló öltözet árulkodik, mint ahogy a szegény, általában galíciai ortodox zsidóról is, aki a képeken még kaftánt és kipát visel. A 19. század végére a Figaróban a zsidók megjelenítése – arányait tekintve – eltolódott az ortodoxok ábrázolása felé. Ezt a – magyar élclapokhoz képest – ellentétes változást jól szemlélteti a Figaro teljes elemzési időszakában szereplő párosának, *Reißes* és *Beißes* megjelenítésének átalakulása (F 1861. nov. 30. 189., F 1898. nov. 12. 182.).

Testvonaása ábrázolása alapján a zsidókról Vörös Kati cikke a következő belső tulajdonságokat állapítja meg: „önző, cinikus, haszonleső és alattomos”, továbbá az „improduktív társadalmi szerep” jellemezte őket (*Judapesti boulevardon*, 24.; 29.). Ezt a vélekedést a Herkó Páter szövege is megerősíti, mely szerint a zsidók „naplopók”, nem dolgoznak. Vélt belső tulajdonságaik közül fővényességük több írás témája. A „*pazarlás utálat*” jelenik meg akkor, amikor egy történet szerint a zsidó, ha lenne is sok rokona, nem áldozna rájuk semmit, nem adna nekik semmit. Üzleti ügyek kapcsán szemtanúi lehetünk találékonyságuknak, furfangosságuknak is, amikor például a zsidó kereskedő becsapja a fináncokat, vagy amikor kitalálja, hogy az áremelés ellenére hogyan lehet a gözhajón régi áron utazni. Más írásokban pedig az a sztereotip elképzelés olvasható, hogy a zsidók kedvelik a könnyű pénzkereseti lehetőségeket, s mindennel üzletelnek.

A lapok hasábjain számos olyan történet is előfordul, ahol a zsidókra nem jellemző tulajdonságként emelik ki a szerzők a becsületességet, jószívűséget és okosságot. Ravaszáguk, „huncutságuk”, illetve az, hogy másokat átjétenek, gyakran megjelenő jellemvonásuk. Az 1860-as évek szövegeiben felbukkant az is, hogy az üzleti érzékkel rendelkező zsidókat a magyarok megtréfálják. Ez annak a társadalmi vágnak a kivetítése, hogy a zsidók is kösse-nek rossz üzletet, őket is csapják be. Az egyik ilyen történetben a zsidó üzletet köt a magyar

gazdával, hogy minden állatáért egy garast fizet. Amikor már örülne a jól végződött, nyereséges üzletnek, a magyar paraszt jelzi, hogy van méhkasa, azok is állatok, s fizessen értük is a zsidó egy-egy garast. A zsidók további tulajdonságainak többsége is az üzleti élethez kapcsolható: a szövegek szerint kapzsi, farkarok, gazdagok, hitványak, hazugok, rossz lelkiismeretűek, értenek a pénzhez, tisztességtelenek, gazemberek, hálátlanok, még hittársukkal szemben is könyörtelenek, s a rabbi is „szélhámos”, lopnak-csalnak.

Jellemzőnek vélt tulajdonságaikhoz szorosan kapcsolódik, hogy foglalkozásaik közül is sok köthető a kereskedelemhez és a gazdasághoz. A bankár-hitelezőn kívül boltos, kocsmáros, üveges, mészáros, lókupec, órás, kereskedő („*handlis/Handelsjud*”), üzletelő, haszonbérelő, rőfös, házaló zsidó figurákkal találkozhat az olvasó az 1860-as évek elején, s megjelenik, hogy nyersbőrrel, gyapjúval, tollal és gabonával gyűjtőkereskedelmet folytattak. Ezenkívül a Lajtán innen és túl ők a „börze urai”. Az 1860-as évek végén már gyakran ábrázolják a történetek a zsidók sikeres alkalmazkodását az új gazdasági lehetőségekhez, így a szövegekben kétféle foglalkozástípust különíthetünk el: az emancipáció előtt is felbukkanó, illetve az új, az egyenjogúsítás utáni, a sikeres modernizációt tükröző munkákat. Az első csoportba tartozik a bőrös, a házaló, a boltos, az eladó, a hitelező, a kocsmáros, a mészáros, az orvos, a szabó, a hordár és fuvaros vagy patikus; míg a másodikba a részvényes, a bankár, az újságíró, a nyomdatulajdonos, az ékszerész, a házasságközvetítő, az ügyvéd, a könyvelő, a biztosítási ügynök és a földbirtokos.

Már nem gazdasági tevékenységükhöz kapcsolódó jellemző, hogy a zsidó nők szépek, ugyancsak többször előfordul elem a zsidókkal kapcsolatban, hogy gyávák, és katonának nem alkalmasak. A zsidó katona esetlenségéről Az Üstökös 1891-ben állandó rovatot indított, melyből csak egy példát idézünk:

„...Grünstajn a miatyánkodat, ne csinálj az egyik lábaddal löfstritet, a másikkal meg haltot [...] Huzd be a horpaszodat, Grünstajn! Csak nem akarod elhítni velem, hogy fokhagymából annyit lehet enni. Né, né! Most meg az orroddal akarod megmérni hogy mennyire van ide Európa, Ázsia? [...] Grünstajn, a Krisztustagadó lelked mindenit! Nem tudsz egyenesen megállni? Pedig akkora talpaid vannak, hogy állva is meghalhatasz rajtok.” (Ü 1891. jún. 14. 288.)

A magyarokétól eltérő szokásokról is tudomást szerezhetünk a zsidók esetében. A zsidó vallás étkezési előírásaival, ti. hogy nem esznek disznóhúst, illetve azzal, hogy szombatnaként nem dolgoznak, több szövegben találkozhatunk, de olvashatunk még a

„Salamon (nem a bölcs, hanem a »Tölts!«)”

már felidézett kipájukról és imaszalagjukról, illetve a körülmetélést is említik. Megjelenik, hogy a kenyérré „bróchtét” (’áldás’) vetnek, a marha hátsó részének fogyasztása vétek, mint ahogy ünnepnapokon a cérna és papír elszakítása vagy gyertya érintése is. Tipikus zsidó ételekről is gyűjthet információkat az olvasó: több írás említi a *maceszt* (kovászolatlan kenyér jiddis elnevezése) és a *bóleszt* (kelt tésztaból készült sütemény), emellett megjelenik még *kuglóf*, *bárkhesz* (fonott kalács jiddis neve) és hagymás csuka, s kedvelt fűszerük a fokhagyma.

A zsidókról alkotott kép tehát – hasonlóan a többi nem magyar nemzetiségi mozgalomról megfogalmazott vélekedésekhez – a két időmetszet között az antiszemitizmus térhódításával párhuzamosan negatív irányba változott. De nem csupán emiatt állíthatjuk, hogy az élclapok a társadalmi-gazdasági fejlődés túlzó, sztereotip lenyomatát adják. A zsidók pozícióinak változása is jól dokumentálható: a házaló mellett feltűnt a gazdag bankár, a kereskedő, modern szakmaként az újságíró; az emancipált neológ mellett felbukkant a hagyományaihoz ragaszkodó ortodox. A cigányok ábrázolása esetében is megfigyelhető kis mértékű változás, de elsősorban az egyre részletesebbé váló előítélet-repertoár jellemzi a szerkesztőket, alkotókat. A 19. századi zsidó-kép több eleme a mai antiszemita retorikában is él, mint ahogy a cigányokról szóló dualizmuskori sztereotípiák sok tekintetben mutatnak hasonlóságot a maiakkal, Móriczka és Gazsi pedig máig állandó szereplői a zsidókról és cigányokról szóló vicceknek.

A botanika nagyaiból

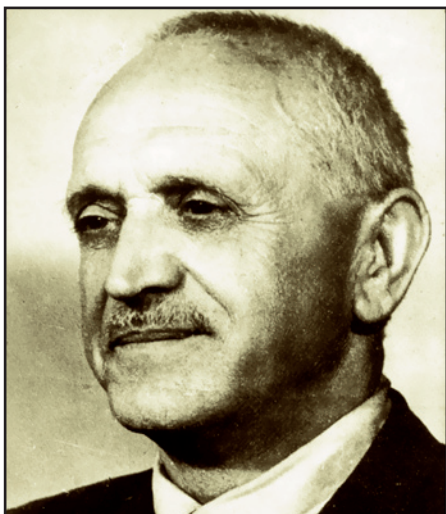

26. ábra. Dr. Csapody Vera festménye.

ája, Pörbölyi-erdő 1957. júl. 10.

Thalictrum flavum

■ A hatvan évvel ezelőtti, Balanyi László által megszervezett, tanítóképzős *Jávorka Sándor Természetráji Kör* munkájáról az alapító személyére fókuszálva lapunk múlt évi számaiban írtam összegzést. Kis szünet után támadt az ötlet, hogy a kör munkáját figyelemmel kísérő, annak biztatást, szakmai tanácsokat adó személyiségek közül néhányat a Kedves Olvasóknak részletesebben is bemutatassak. A csaknem húsz szakmai potentát közül szakmai pályafutásom során a most bemutatandók jelentették a legmaradandóbb kútforrást. Velük hosszabb-rövidebb ideig személyesen is találkoztam.

Jávorka Sándor

Jávorka Sándor (1883-1961)

A Nagybányán született tudós biológus 1905-től a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytárának munkatársaként kezdte pályáját, majd nyugdíjazásáig annak igazgatójaként szolgálta a növénytan tudományát. Az egyetemi doktori címet 1906-ban szerezte meg, 1936-ban lett az MTA levelező, 1943-ban rendes tagja. 1939-től egyetemi tanári címet viselhetett, sőt 1952-ben kiemelkedően gazdag munkásságát Kossuth-díjjal is elismerték. Publikációi már húszéves korától jelentek meg, számuk a 200-at is meghaladja. A Növénytárba bekerülő fajokat rendezte, majd katalogizálta, s számuk gyarapításához maga is hozzájárult. Alapvető célul tűzte ki a történelmi Magyarországon fellelhető növényfajok számbavételét és azok széles körben történő megismertetését is. Egy kiállításon időben felismerte Csapody Vera művészi kivitelezésű növényrajzainak várható szerepét terveinek megvalósulásában. A harasztokról és virágos növényekről készült kiadványaikban szinte élethű növényrajzok, -festmények hathatós segítséget jelentenek a növényfajok azonosítására törekvő érdeklődők és kutatók számára. Jávorka jelentősebb munkái: *Magyar flóra* (1924-25), *A magyar*

flóra kishatározója (1926), *A magyar flóra képekben* (1929-1934), *A magyar növényvilág kézikönyve I-II.* (1951, Soó Rezsővel), *Erdőmező virágai* (1950, 1955), *Kerti virágaink* (1962). A magyar flóra képekben első kiadásakor 19 füzetben jelent meg, s a nagy hazai és nemzetközi érdeklődés folytán gyorsan el is fogyott. Újabb kiadása 1975-ben történt, sőt 1979-ben ismét megjelentették a kiadványt. A tekintélyes terjedelmű (574 oldal és 40 színes tábla) és méretű (34x25 cm-es lapok) anyag súlya közel 4 kilogramm – 4090 növény rajzát tartalmazza. Lényegében változatlan tartalommal, kisebb névváltoztatásokkal szerkesztette Priszter Szaniszló Soó Rezső akadémikus közreműködésével. Jávorka Sándor 1961-ben bekövetkezett halálakor Csapody Vera, a kitaró munkatárs az alábbi sorokat írta Balanyi László szakkörvezetőnek: „*Munkakörének, élete céljának tűzte ki: jó, megbízható növényhatározó-könyv megírását és a nép széles rétegei[nek] botanikai nevelését. Nem egyszerűen a saját tudományának szeretete készítette a népnevelő, népszerűsítő munkára, hanem korán felismerte, milyen fontos a növényismeret nemzetgazdasági szempontból. Az erdőtelepítés, a gyógynövények kérdése, a kerti dísznövények nyújtotta nemes gyönyörűség és üdülés mind növényismeretet kíván.*”

Méltán és büszkén viselhetette szakkörünk a legnagyobb botanikus tudós nevét. A kétszeri találkozásunk (egy bajai gyűjtőúton és fővárosi munkahelyén) néhány órája során kialakult nyugodt, kedves tudós ember képét máig is őrzöm emlékezetemben.

Csapody Vera (1890-1985)

A matematika-fizika szakos tanár 35 éven át tanított egy budapesti katolikus leánygimnáziumban, ahol szolgálatának utolsó tíz évében igazgatói feladatokat is ellátott.

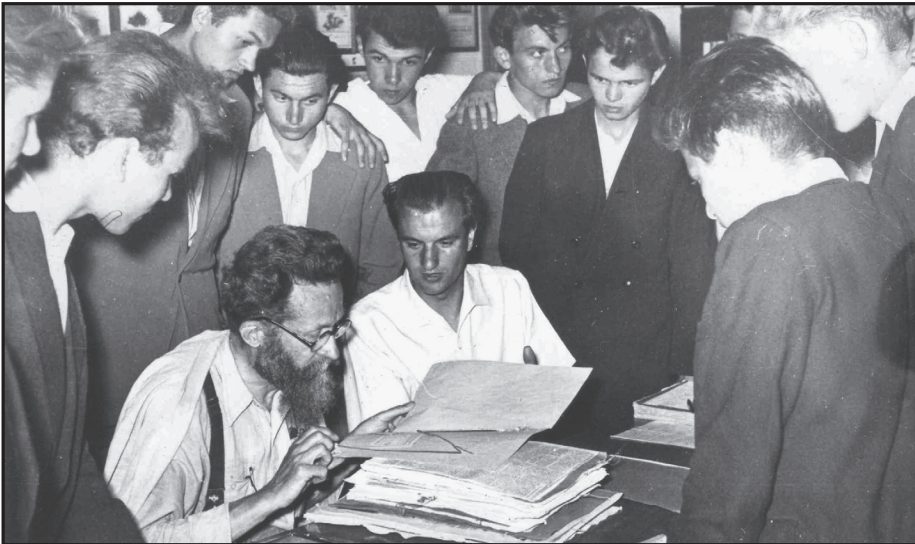
Csapody Vera

Diákjainak is kedvence lett a virágos növényeket rajzolgotó tanár, akit gyakran meg is kértek alkotásainak bemutatására. A művészi módon rajzoló pedagógus híre Jávorkához is eljutott, aminek következtében már az 1920-as évektől kezdve sikerült kiépíteniük egy életre szóló munkakapcsolatot. Nyugdíjba vonulása után a Természettudományi Múzeum Növénytárának tudományos főmunkatársaként dolgozott Jávorka Sándor mellett. Gyümölcsöző szakmai együttműködésük emlékét őrzi a városligeti Vajdahunyad várában berendezett *Jávorka Sándor emlékszoba* bejáratánál elhelyezett emléktábla is. Az éles szemű, ügyes kezű növényrajzoló precizitása megkövetelte, hogy akvarelljeinek élő növény legyen a modellje! 12 ezernél is több alkotásának nagy része a fentebb említett közös művekben látható, de szinte minden jelentősebb botanikai szakkönyvben, szótárban, lexikonban, tankönyvben is fellelhető. Művészi értékű akvarelljeit, tusrajzait a világ Európán kívül, Afrika és Észak-Amerika nagyobb városaiban rendezett kiállításokon is megcsodálhatta. Az akvarell-herbáriumot – különlegességként – a Természettudományi Múzeum Növénytárában őrzik. A *Magyarország kultúrflórája* c. sorozathoz készített színes atlaszát (1961) természetismereti, biológiai szakóráimon magam is sikerrel használtam.

Csapody Verának ugyan nem volt biológiai végzettsége, ám a Györfly István professzor nemes unszolására elkészített, a hazánkban élő mediterrán növényekről szóló disszertációja révén az egyetemi doktori címet is elnyerte. A dolgozat legfőbb értékét – természetesen – a hozzá tartozó rajzos illusztrációk jelentették.

Boros Ádám (1900-1973)

A biológiatudományok doktora, a mohák talán legnevesebb hazai kutatója, ismerője volt. Igen változatos életpályát futott be, működése során sokféle szakmai megbízatást töltött be. A gyógynövényekből doktorált, de magyarországi és külföldi útjain érdeklődési centrumába a mohák kerültek. Több felsőoktatási intézményben is oktatott, s ennek során az egyetemi tanári fokozatig is eljutott. Botanikai munkásságát több száz cikk, jó néhány szakkönyv fémjelzi. Legjelentősebb, *Magyarország mohái* c. munkája a magyar botanika legnemesebb alkotásai közé tartozik. Tudományszervező munkájának elismeréseként bízták meg a tápiószelei kutatóintézet igazgatásával, amit több éven át sikeresen végzett. A 65 ezer virágos és 130 ezer mohanövényből álló gyűjteményét „védett nemzeti értéké” nyilvánították. Négy növényfajt fedezett fel, amelyeknek névadója is lett.

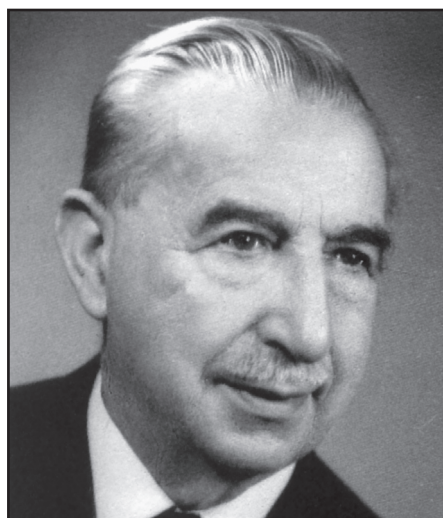
Boros Ádám a bajai diákok körében

További 7, mások által felfedezett növényfaj névadásánál szerepeltették nevét a nagy mohaszakértő tisztelői. Természetrajzi körünket is segítette hasznos tanácsaival, illetve több faj nevének pontosításával. Szakkörünknek értékes moha-anyagot is adományozott. Személyesen vett részt rajtuk, és irányította is a Baja-Karapancsa közötti Duna-szakasz ártéri erdeiben, továbbá a bajai szőlőkben és az Illancson folytatott gyűjtő- és tanulmányutakat. Meglátogatta természetrajzi körünket, s köszöntő sorokat írt a 75 éves Jávorka Sándort méltató ünnepi ülésünk alkalmából. Az együtt töltött órákban tapasztalt, komolyan és precízen végzett szakmai munkája, valamint szellemes anekdotázása, intelligens humora feledhetetlen emlékként maradt meg bennem.

Greguss Pál (1889-1984)

Az erdélyi kis faluból (Tornyárol) származó, tanítóképzőt, tanárképző főiskolát, majd egyetemet is elvégző hajdani diák a botanika egyik kiemelkedő tudósa lett. Tanári működése során középiskolában, főiskolán, majd végül 1940-1965 között szegedi egyetemi tanárként végzett példás oktató-nevelő munkát. Egyetemi doktori címét 1919-ben, kandidátusi fokozatát 1952-ben, a tudományok doktora fokozatát 1956-ban abszolválta. 25 éves egyetemi tanári működése során dékáni és rektori megbízatása is volt, de megszakítás nélkül vezette a növénytan tanszéket, miközben a Fűvészkert igazgatói feladatait is ellátta. 1958-ban Kossuth-díjjal, 1959-ben a Munka Érdemrend Arany Fokozatával tüntették ki. Szakmai munkásságának legkiemelkedőbb eredménye volt, hogy észrevette a soksejtű növények fejlődésében kimutatható hármass (közalapos, villás és örvös) elágazású testszerveződési fokozatokat.

Szegedre kerülvén a biológia-földrajz szakra, több éven át találkozhattam professzorommal, akit afféle „atyaként” tiszteltem. Előadásai feledhetetlen emlékeket jelentettek számomra. Társaimmal együtt megcsodáltuk mély és alapos tudását. Növénytan teregyakorlatunkon nemcsak növénytanulással kapcsolatos kérdések feltevésére adott lehetőséget. Állatrendszertannal kapcsolatosan sem tudtunk megválaszolatlan kérdéseket feltenni neki. Ballagásunk egybeesett Greguss professzor úr nyugállományba vonulásának évével (1965). Mivel éveken át növénytan diákkörben tevékenykedtem, évfolyamtársaim engem bíztak meg a tanszéki búcsúztató tolmácsolásával. Bizony, könnyebb volt a megelőző szigorlati vizsga, mert most köszönő szavaim nehezebben születtek meg! Akkor fogadtam meg magamnak valamit... - amit aztán sikerült is teljesítenem: professzorommal azonos életkorban (30 évesen) szerezttem meg az egyetemi doktori címet.

Greguss Pál

Záradékul szó szerint idézem a professzor úr méltató sorait, amelyeket egy sikeres évi képzős szakköri tevékenységünk elolvasása nyomán fogalmazott meg: „...amikor a Bajai Állami Tanítóképző munkálatainak két hatalmas kötetét áttanulmányoztam, igazán nagyon kellemes érzés hatott át. Mint régi biológustanár végre megvalósulva láttam mindazt ebben a két kötetben, amelyek megvalósítására egykor magam is mindig törekedtem... Igen szerencsések vagytok, de boldogok is lehettek, kedves fiatal barátaim, hogy ilyen lelkes és tudományt szerető tanáraitok vannak, akik fáradtságot nem kímélve olyan kincsekkel várteznek fel benneteket az élet küzdelmeire és a Természet szeretetére, amely kincsek között életeitek hányatott napjaiban is mindig csak örömet, vigasztalást és enyhülést fogtok találni. Irigyellek Benneteket azokért a felejthetetlen élményekért, amelyekben részetek volt az elmúlt esztendő kirándulásain és különféle beszámolóitokon. Jó úton haladtok! Óvjátok továbbra is ezt a helyes szellemet, amelynek áldozatos munkája számotokra nemcsak lelki gazdagodást, de egykoron a tudományos elismerést is egész biztosan meg fogja hozni. Szeretettel és büszkeséggel köszönt Benneteket egy 50 év előtti tanítóképzős kisdíák.

Dr. Greguss Pál egyetemi tanár; Kossuth-díjas, a biológiai tudományok doktora.”

*

A megidézett négy botanikus mindegyike jó példát adott az utókornak: az áldozatos, kitartó, küzdelmes és elkötelezett munka előbb-utóbb meghozza gyümölcsseit, amelyekből generációk táplálkozhatnak.

Dr. Laki Ferenc

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg
Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ,

Munkácsy Mihály utca 9.

BERMIN ABC,

Vöröskereszt tér 1.

CBA Belvárosi ABC,

Eötvös utca 1.

CBA Delta Market,

Szabadság utca 44.

Cserba Optika,

Batthyány Lajos utca 18.

Líra Könyvesbolt,

Déri Frigyes sétány 5.

Nacsa ABC, Szent László utca 20.

Nagy István Képtár,

Arany János utca 1.

Sirály ABC, Sirály utca 4.

Tourinform Iroda, Baja Marketing Kft,

Szentháromság tér 11.

Költőből épül a verses kötet

A 2015-ös Sinkó Ervin Irodalmi Díjjal kitüntetett szenttamási Celler Kiss Tamás első kötetéről

■ *Celler Kiss Tamás* 1995-ben született a vajdasági Szenttamáson. Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi kara Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének hallgatója. Mindössze 3-4 éve foglalkozik írással; novellák, dráma került ki keze alól, mostanság verseket ír. Első kötetével kiérdemelte a Sinkó Ervin Irodalmi Díjat. A díj bíráló bizottságának értékelése szerint a kötet versei egy olyan lírai én figyelméről tanúskodnak, aki „öncsalás nélkül próbál meg szétnézni könnyedén”. A dolgokat érvényesen kijelölő határokat keresi verseiben: az emlékeket, megfigyeléseket megidéző költői képek sokszor kétségbe vonják, elbizonytalanítják alany és tárgy határát, az olvasónak azonban rá kell döbennie, hogy a megismeréssel való játékból bontakozik ki a vers jelentése. A saját látásról, szuverén költői világról tanúskodó verseskötet megjelenése az utóbbi időszak fontos eseménye volt.

Celler Kiss Tamás odahaza és Magyarországon egyaránt publikál. A díjazott *Anyaméh* című verskötet *Fogantatás* ciklusának nyitóverse (*trailer*) közvetlenségével, játékoságával, formai egyszerűségével és nem utolsó sorban József Attila költészete felőli áthallásában nyomban megszólítja az olvasót, és elülteti benne a versekben kibontakozó közvetlenség reményét: „*egyetemre jártam, / munkába álltam, / ha esett az eső, áztam / ha nem gyújtottam be, fáztam, / ha késett a buszom, vártam, / ha embert öltem, ástam*”.

Az egyszerűség nem egyéb, mint forma Celler Kiss Tamás költészetében, olyan forma, amely fölhívja az olvasó figyelmét az egyszerűség mögötti összetettségre, rétegezethez, a dolgok egymásba tükröződésére, a megfigyelt és a megfigyelő közti, láthatatlanul finom egymásra hatásra. Agyafűrt módszerrel vezet be versvilágába: kezdetben mintha föloldott, megértett, kifejtett koanokat, feloldhatatlannak tűnő, eleve elentmondást tételező bölcsességeket olvasnánk soraiban. A felvetésre megadott magyarázatot is tartalmazó vers szentencia jellegű, tanításszerű szöveggé minősül át, amely magában hordozza és ki is bontakoztatja saját értelmezését, egyben a költő szemléletmódját is tükrözi. Az ilyen „beavatás” után már bonyolultabbá válnak a versek, a költő egyszerre tekint önmagára, mint költői tárgyra, és mint az azt megalkotó szerzőre. Az *I. jelenet* című versben, *melyben a kőműves*

emberi gyengeségéről vall, metaforikusan kapcsolja össze a kőművest, akinek valamit kezdenie kellene az előtte fölhalmozott féltéglákkal, az egyik, az alsó sorokba ékelt féltéglával, amely nem tehet egyebet, nincs egyéb szereplehetősége, mint elviselni a föléje halmozott téglasorok súlyát.

Ezt a „megfigyelő egyenlő a megfigyelttel” képletet azzal bonyolítja és teszi egyben nyomatékosná, hogy ugyanazon versben első és második személyben is beszél, bár nem mindig önmagáról. Ennek a kettősségnek a felfedezése ad jelt az olvasónak az újraolvasásra, amely újabb felfedezésekig vezet a látszólagos egyszerűség mögött kibontakozó térségben. Viszont tételesen is kifejti egy másik, *alaprajz* című ciklus egyik versében: „*ha már nem lehetek költő, / leszek múzsa, / mert nincs nagyobb közhely / a fehér lapnál, / tíz perc után elsötétült a / képernyő, s aki ezt leírta, / a fekete visszatükröződésben / egyszer csak meglátta önmagát, / ime, a két kezem, ujjak is vannak / a végén, nem tudom még / mihez kezhetnék velük, / lusta kőműves vagyok, / meg lusta ács, és épített már / házat az apám. ezért kérlek, / ha a szavaimat nem is, / legalább engem / vegyél a szívedre.*” (ropogó tűzhely és kandalló)

Amikor szerelemről esik szó, erősödik a metaforikus megjelenítés Celler Kiss Tamás verseiben, ám, miként a szülők iránti érzelmek megfogalmazásában, itt is elrejt apró katalizátorokat, narratív sorokat, elhallgatásokat, gondolatíságot, nehogy az őszinte alanyi költészet átbillenjen egy, a költő számára átléphetetlen határon, a megtalált formán. Még jelentősebb szerepet kapnak a metaforák a *fürdőszoba*-fejezet *csempék* ciklusában, amelyben egyszavas verset is olvashatunk, amely címével együtt értelmezve aligha lehet más, mint metafora.

Talán meglepő, hogy a magát alanyiségében kibontó költő, és itt most vegyük figyelembe ifjú korát, kivételes szociális érzékenységet mutat verseiben, a *hűtőszekrény* címűben például: „*letépem arcukról a tapétát, / majd kilátom minden dohányzó / cigánygyerek cigijéből a tragédiát*” - írja, ami nyomatékos empátiáról tanúskodik, de a vers zárata révén még keményebbé, hatásosabbá válik: „*megértettem a szót, hogy család. / persze, még mindig akad köztünk / egy cigarettányi távolság*”.

Az anyahiány, az önértelmezés és a szociális érzékenység versei mellett a transzcen-

dencia is jelen van a versekben, úgyszintén a látványos egyszerűség mentén, ami túlmutat mindazon, amit megismerésünk korlátjainak áthágása nélkül nem láthatnánk, nem tapasztalhatnánk meg. Egyéb jelentésrétegei mellett a megismerés korlátaira is figyelmeztető szentenciaként olvasható a következő háromsoros: „*senki sem lehet teljesen / biztos abban, / hogy halandó*”.

A kötet nem csupán verseivel, hanem gondos felépítésével is kommunikál olvasójával. Az *anyaméh* cím az első (*fogantatás*), és a kötetzáró (*a kilencedik hónap*) cikluscímével a teremtés/teremtődés ívét alkotja meg, míg a közbeeső, címükben az otthonteremtést és az otthon belakhatóságának állomásait jelző (*alaprajz*), (*nappali*), (*fürdőszoba*), (*konyha*), (*hálószoba*), (*féltéglák*), (*poggyász*) fejezetek/ciklusok ennek az ívnek a támaszlopaiként szolgálnak, és együttesen erősítik meg a kettőből (témából és a téma intenzív kifejezéséből) lett egy(etlen) alanyi lény születésének tényét: „*odakinn rájöttem, / hogy odabenn végig a kulcs / kifaragásán járt az eszem. // (mert ezek vagyunk mi, / kőművesek és egyben házak is.)*” (end)

Káprázatosan hatásos Celler Kiss Tamás elsőkötetes színrelépése, verselésének kiforrottsága. Húszévesen már rálát saját végzetére, szívemhez talán legközelebb álló sorában: „*jegyezd meg a csöndet is, / mert én leszek majd az, aki abban nem beszél*”, vagy ott, ahogy édesanyja emlékét azzal kívánja (sikertelenül) kiiktatni költői világából, hogy zárójelek közé teszi az édesanya szót, és nyomban tudatosítja, hogy ezzel a gesztussal magát is zárójelek közé írta.

A zEtna-Basiliscus Kiadó ez alkalommal is remekelt, felfedezett egy erőteljes tehetséget a Vajdaságban, és a könyv tipográfiájával, szerkesztői megmunkálásával, *Bakos Anita*-nak a versek látszólagos minimalizmusához simuló illusztrációival kész lírai vétezetben bocsátott költői útjára egy mindössze húszesztendő s szenttamási fiatalembert. Nem lehet rossz ilyen korban elsőkönyvesnek lenni, bár vele jár a felelősség: a színvonalat meg kell tartani. Nem vagyok jó, ám szerintem Celler Kiss Tamásnak ezzel nem lesz gondja. (Celler Kiss Tamás: *Anyaméh*. Bakos Anita illusztrációival. zEtna-Basiliscus, Zenta, 2015, 91 oldal) – a szerző portréját Virág István fotózta

Celler Kiss Tamás

Celler Kiss Tamás Gödörök

arról a gödörrel kéne beszélnem nem volt több mint egy mélyedés a földben a szomszéd utcában találtunk rá ott várt minket készen

nem kezdtünk vele túl sokat ültünk benne vagy körülötte játszottunk csak élveztük hogy rátaláltunk a szomszédfiúval ketten

egy börtönös filmben láttam hogy a főhős vonalakat vésett a falba így számolta

az időt meséltem a szomszédfiúnak ő szöveget hozott elkezdett a gödör falába véssni

virágokat fákat házat rajzolt ő akkor azt mondta hogy egy egész várost és én elhittem neki ezután ha a gödörbe mentünk játszani otthon azt mondtuk a szomszéd városba megyünk

később munkások jöttek kotrógépekkel táblát akasztottak ki: építkezési terület ennek is mint sok más dolognak vége lett

most hadd beszéljek egy kicsit azokról a gödörökről is amelyeket az életem helyén folyamatosan ások

nem kezdek velük túl sokat csak ülök bennük vonalakat vések a falaikba így számolom az időt olykor a vonalakba szomszédos városokat látok

ezekben a gödörökben azt hazudom magamnak hogy túl mélyek kár is lenne kiáltozni errefelé úgysem téved senki mert lezárt vagyok mint egy építkezési terület

Egy sétáról

A városi parkig jutottam. Pedig az életemből akartam kísértalni.

EMLÉKKÉPEK KISS LÁSZLÓRÓL (1959-2015)

■ 2015. november végén, hosszú, türelemmel viselt betegség után 56 éves korában elhunyt Kiss László, a bajai Szent László ÁMK testnevelő tanára, egykori sokszoros ifjúsági válogatott, magyar bajnoki ezüstérmes, kupagyőztes kosárlabdázó, az 1980-as évek bajai kosárlabda-aránycsapatának meghatározó tagja. Az alábbi személyes hangvételi írással nemcsak a kiváló csapatjátékosra, hanem a nagyszerű emberre is emlékezünk. Nyugodjék békében! (A szerk.)

A középiskolát a III. Béla Gimnáziumban végeztem, egy olyan osztályban, ahol a 18 fiúból a magam 180 centijével csak a tizedik voltam a magassági sorrendben. Mindez 1973-ban kezdődött, amikor az iskola fiú kosárcsapata gyakorlatilag az akkori elsősökre cserélődött ki, akik a 14 éves koruk és „vaságyastól 40 kilós” súlyuk dacára már öreg, rutinos kosarasok voltak. Mihályfi János tanár úrral már az első tesiórákon a csapat összeállítását beszéltek. Ki, hol és hogyan, mennyit és miként. És a taktika: „Tudja, Tanár Úr! És akkor majd a sarokból bedobja! Mert mindig bedobja.” Ezek voltak az első mondatok, amelyeket Laciról hallottam – mert róla volt szó.

Igen, a kosárlabda: ez a sport határozta meg az életét. A sulicsapaton, majd a többször magyar bajnokságot nyert BSK juniorcsapaton keresztül egyenes út vezetett számára az ifjúsági válogatottságig, majd az NB-I-ig. A nagy tekintélyű edző, Ránky Máttyás a nyolcvanas években az első osztályú bajnoki meccs előtt szórólapon figyelmeztette közönségét és játékosait a félelmetes hárompontos-dobóra.

Hajtott az utolsó pillanatig, és meg nem alkuvó játékaival szép lassan legendává vált. Visszavonulása után játékező lett. Az országosan megsüvegelt Weidinger – Faidt páros után ő vette át a stafétát. Csapatok, játékosok és a szurkolók között is tiszteletet vívott ki. A bajai férfi kosárcsapat alapításának ötvenéves évfordulóján a csapat akkori és egykori játékosai a gyerekekkel, az utódokkal játszottak. Ágfalvi Gyuri és Bálint, Lika Laci és Péter, és folytathatnám, de ezt a hosszú sort majdnem mindenki tudja. Ami

megható volt számomra: Kiss Laci és az apukájára végtelenül büszke kislány: Kiss Gabi. Most is könnybe lábad a szemem, ha erre gondolok.

Persze millió más dologgal foglalkozott, millió más dolog is érdekelt. Az érettségi utáni nyarat szinte végig együtt töltöttük. Együtt mentünk címerezni 3-4 hétre – jól lehetett keresni vele. És az itt keresett pénzből együtt mentünk a Balatonra sátorozni – amíg a pénz tartott. Ha két hét, akkor két hét. Ha három – akkor három. Három lett. (Mármint nap.) Pedig apukám elvitt bennünket autóval sátrastul, hogy az utazásra se kelljen költeni. Három nap után annyi pénzünk maradt, hogy a sátrat vasúton feladtuk, és stoppal elindultunk haza. Dunapatajig jutottunk. Laci nagynénje a Szelidi-tó valamelyik üdülőjében volt gondnok. Azt a néhány kilométert tényleg gyorsan átvészeltük. És a nyaralásunk a nagynéni jóvoltából így mégiscsak három hetesre sikertült. Az ebédlőben aludtunk, és a közös kajából nekünk is jutott. Szép volt.

Később a teniszpályán találkoztunk rendszeresen, ahová szívesen járt a feleségével, Ágival vagy teljes családostul, játszani, beszélgetni. Persze ez a nyitott szívű társaság is rögtön befogadta. A heti egyszeri kosaras „öregfiúk-edzés”, benne a pécsi, marosvásárhelyi túrákkal persze továbbra is megmaradt.

Ez az idilli kép dőlt össze a betegséggel. Alig talállok erre szavakat. Ezt a harcot is megalkuvást nem tűrően csinálta végig. A temetést elmondani sem tudom. Küszködtem könnyeimmel, lelkeimmel, a pap által elmondott szavakkal... Csak akiket én is ismerek: pécsi kosaras barátaink legalább 5-6 autóval jöttek, kosaras vagy játékező-társak Szekszárdról, Kaposvárról meg a világ végéről... Nagyon sok tanár kolléga és persze a tanítványok tömege. Rengegten voltunk.

Amikor két évvel ezelőtt úgy tűnt, győzelemre áll a betegséggel szemben, összefutottunk az utcán, (hol máshol, mint a Türr Sportsarnoknál...), hosszan-hosszan öleltük egymást könnyes szemmel.

Ma már csak a könny maradt. Barátod halálomig:

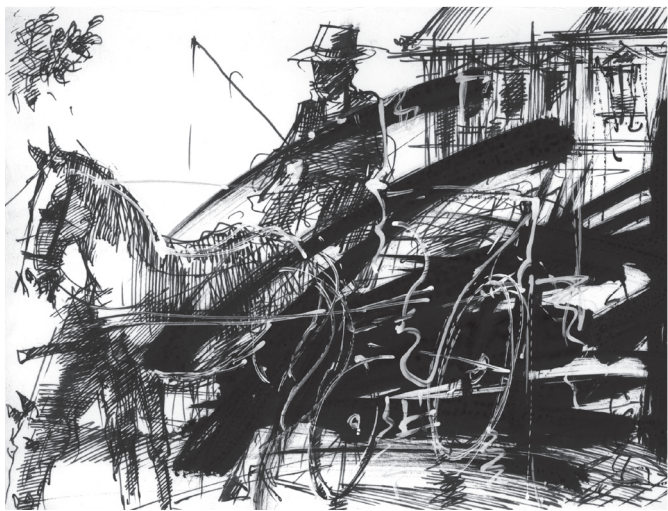
Csilics Gábor

Kiss László tanítványok gyűrűjében

Regélő bajaiak: 2. rész

Sipos Loránd grafikája

Kora nyár volt. A hirtelen jött nagy melegtől felüdülést nyert az ember a Múzeum ódon falai és tárgyai között. Békesség és nyugalom volt, az utca pezsgő zaja nem hallatszott be, és nem törte meg a nagy, méltóságos csendet. Amikor csak tehettem, mindig körüljártam minden termet, és kedvenc tárgyaimmal hosszasan elidőztem, felidézve régi történeteket. Ilyenkor mindig elkísért *Stamfl Jenő*, az akkor már idős teremőr. Régi bajai kereskedőcsaládból származott, és különös érces hangján - mely most is fülemben cseng - mindig tudott valami új történetet mondani és valami újat mutatni, ami addig elkerülte a figyelmemet.

A régi tárgyak között otthonosan mozgott, és mindenről volt valami mondanivalója. Szeme mindig tisztán csillogott, arcán hamiskás mosoly volt, amikor egy jó kis történetet mesélt. Szerettem az egész embert a természetességéért, és a tiszta őszinteségéért, ízes beszédéért. Jó volt a közelében lenni. Tőle hallottam a következő történetet.

Talán említésre méltók azok a járásbíró-sági tárgyalások - mondta, majd nevetett egy jóízűt -, amelyeket a boldogult, nagy tréfacsináló *Fülöp Gyula* bácsi rendezett. Tavasz volt. A természet tobzódott. A fák, bokrok, szinte versenyeztek egymással, melyikük hoz szebb és illatosabb virágot. A friss levegő tele volt mindenféle illattal, a méhek és bogarak szinte megrészegülten szálltak egyik virágról a másikra. A hosszú tél után az emberek is vidámabban, mentek elintézni a dolgukat. A Sugovica partján a padokon ülő hölgyek és urak kabátjukat kigombolva a nap felé fordulva élvezték a lágy simogató sugarakat. A nagy sürgés-forgásban a téren egy-egy automobil hajtott át finom dudalással. A téren a Révi-vendéglő előtt álltak a fiákeres utasra várva. Míg a kocsisok beszél-

gettek, lovaik békésen, élvezve a nap melegét, harsogó harapásokkal ették az abrakot. Szinte idillikus volt minden, és az emberek nem is gondoltak arra, hogy a város másik részén a csodálatos gesztenyefás Jelky téren álló városi és járási bíróság épületében nagy pör van. Azaz nagy fondorlatnak van kitéve a városi tiszti főorvos, *Dr. Poller Artúr* úr.

A pör tárgya a himlő betegségének fennforgása tünetmentes esetekben. A per alkalmával a nagytiszteletű Járásbíróság előtt kellett bizonyítania *Dr. Poller Artúr* tiszti főorvos úrnak, hogy a himlő betegsége fennforoghat akkor is, amikor a beteg tünetmentes. *Fülöp Gyula* bácsi, aki a pört vezette, feltette a kérdést:

- Mondja, tisztelt *Dr. Poller Artúr* tiszti főorvos úr, milyen stádiumban észlelhető a himlő? Vagyis mikortól nevezhető a beteg betegnek?

- Nagytiszteletű Bíróság! A himlőnek van egy kezdeti lappangási stádiuma, amikor a beteg már inficiálva (megfertőzve) van, de nem lázas, és nem jelentkeznek rajta a kiütések, vagyis szemmel látható külső jelei nincsenek a betegnek. Ebben az esetben már fennforog a fertőzés ténye, melyet alapos orvosi vizsgálattal lehet kimutatni.

Fülöp Gyula bácsi előrehajolva nagy érdeklődéssel hallgatta a tiszti főorvos úr fejtegetéseit, majd némi kis hamiskás mosollyal elkezdte csóválni a fejét. *Dr. Poller* úr ezt észrevette és megállt a válaszadásban.

- Talán rosszul értelmeztem a kérdését, bíró úr?

- Nem. Csak azt nem értem, hogyan lehetséges az, hogy amikor a gyerekeim himlősek voltak, akkor...

A tiszti főorvos hirtelen természetű ember volt, nem várta meg, míg a bíró elmondja gyermekeinek esetét, és közbevágott:

- Igen tisztelt bíró úr, ez így van.... Van egy kezdeti stádiuma, amikor már inficiálva van a beteg, de a külső jelek nem mutatkoznak.

Miután tiszti főorvosunk befejezte közbeszólását, *Gyula* bácsi némi ironikus mosollyal az arcán megszólalt:

Köszönöm *Dr. Poller Artúr* úr kimerítő és heves bizonyítását, csak azt nem értem

- folytatta -, hogy amikor a gyermekeim átestek a himlőn, mindegyik lázas és kiütéses volt.

- Tisztelt bíró úr, pedig ez így van - és elkezdte újból megismételni az előbb mondotakat, mire *Gyula* bácsi elnézést kérve közbeszólt:

- De hát még mindig nem értem! - mondta, miközben szeme sarkából figyelte az egyre idegesebb és vitatkozó tiszti főorvos urat, miközben *Gyula* bácsi magában majd megpukkadt a nevetéstől.

Ahogy így vitatkoztak, egyszer csak nyílik a tárgyalóterem ajtaja, belép rajta *Fodor* bíró úr. *Gyula* bácsi próbálván az ügy komolyságát megőrizni, felnézett, és rákiáltott a belépőre, aki igencsak megszeppent, mivel nem számított ilyen fogadtatásra. A teremben nagy csend támadt. Egyesek, felismervén a helyzet komikusságát, halkán kuncogtak.

- Te Ernő! Van lázad?

- Nincs - felelte, nem értvén a dolgot.

- Kiütésed van?

- Az sincs - felelte gyorsan. Majd megkérdezte:

- Te, *Gyula*! Miért kérdezed mindezt? Nem tudok róla. Ma reggel még nem volt semmi bajom, amikor bejöttem. Úgy nézek ki? - kérdezte, miközben dermedten fogta tovább a kilincset.

- Ne kérdezz semmit! - felelte, és kitört belőle a nevetés, majd huncutan kacscintott egyet, és folytatta: - Takarodj ki innen! Hiszen te himlőbeteg vagy!

Fodor bíró úr látta *Gyula* bácsi jelzését, majd magára erőltetve a komolyságot, sarkon fordult, és kiment a tárgyalóteremből. A teremben halk nevetés futott végig. Miután becsukta maga után a nehéz, nagy ajtót, kitört belőle a nevetés, és csak úgy könnyedén megjegyezte:

- Hát ez a *Gyula* nem fér a bőrébe. Már megint megtréfált mindenkit. - Majd a hosszú folyosón végigsétált néha ki-kitörő nevetéssel fejét csóválva. - Hát ez a *Gyula*! - és visszament az irodájába elfelejtve, miért is ment.

Ez alatt a tárgyalóteremben folyt a nevetgélés. A tiszti főorvos egyre jobban felhengerelte magát. Majd szép lassan felállt, végignézett a bírón és a terem hallgatóságán, sarkon fordult, és dühösen kirohant a tárgyalóteremből otthagya a tárgyalást. Miután kiért a folyosóra, egyszerre nem tudta: dühöngjön vagy nevéssen azon, ami vele történt, mert úgy érezte, hogy szakmailag megalázták. Majd legyintett egyet, és mint ha mi sem történt volna, kilépett az utcára, ami megváltást jelentett számára.

Jaeger (Jósvai) Bálint

Bács-Kiskun megyei értékek 1.

■ Tavaly év végén jelent meg könyv formában a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat kiadványa a megye területén található hungarikumokról, kiemelkedő nemzeti értékekről és megyei értékekről. A Magyar Országgyűlés 2012. évi XXX. törvénycikkében rendelkezett nemzeti értékeinkről, a hungarikumokról, és megteremtette egy mai napig tartó nagyszabású gyűjtőmunka kereteit, amely először helyi szinten – majd egyre feljebb lépve egészen a hungarikumig – foglalja össze a közösségek értékeit.

A Földművelésügyi Minisztérium támogatásával megjelent kötetet jó kézbe venni: kemény borítású, fűzött kötésű és minőségi fényes papírra nyomott. A 192 számozott oldalon 3 hungarikum, 7 kiemelkedő nemzeti érték és 127 Bács-Kiskun megyei érték rövid bemutatását olvashatjuk. A kötet 11. oldalán található térképen feltüntetik azon településeket, ahonnan valamilyen érték bekerült a gyűjteménybe. A térkép sajnos nincs összhangban a kötet elején található tartalomjegyzékkel, mivel ez 30 település nevét tünteti fel, ehhez jön Kalocsa a maga két hungarikumával, ez azonban még mindig kevés, mert a térképen 34 település szerepel. Bácsborsód, Kelebia és Kisszállás közül csak Bácsborsód feltüntetését hiányolom, mivel a határában található 3 db kocványos tölgyet a tartalomjegyzék tévedésből Bácsbokodnál szerepelteti, Kelebia és Kisszállás község pedig Balotaszállással együtt szerepel, az ottani dűmadvadpopuláció élőhelyeiként. A kötet nagy problémája, hogy egy folyamatosan változó, bővülő adattárról készült pillanatnyi összefoglaló – az adatgyűjtést 2015. május végén zárták le –, ezért gyakorlatilag már a kiadásakor elavulttá vált, mivel a bajai halászlét még csak kiemelkedő nemzeti értéként ismerteti, holott azóta már megkapta a hungarikum minősítést.

A kötet a 3 megyei hungarikummal kezdődik: a *halasi csipke* és a *kalocsai népművészet* a kulturális örökség kategóriába tartozik, míg a *kalocsai fűszerpaprika* az agrár- és élelmiszer-gazdaság kategóriába került. A hungarikumokat a kiemelkedő nemzeti értékek követik, amelyek között első (a/z akkor még) kulturális örökségként nyilvántartott *bajai halászlé*. Rövid történeti áttekintés után olvashatunk napjaink halászlével kapcsolatos bajai eseményeiről, majd recept zárja a bemutatót. Kiemelkedő nemzeti értékeink között az agrár- és élelmiszer-gazdaság kategóriában szerepel az *iszáki arany sárféher bor*, a *kecskeméti barackpálinka*, a *Piros Arany* és az *Erős Pista*, a *Duna-Tisza közti ortalom alatt álló földrajzi jelzésű bor* és *Mathiász*

János szőlőnemesítő, borász életműve. Ebből a felsorolásból is látható, hogy a kategóriák meghatározása nem minden esetben következetes, egységes. A legnagyobb magyar szőlőnemesítőként számon tartott Mathiász János életművét logikusabb lett volna inkább a kulturális örökség kategóriába tenni – a későbbiekben több életmű is itt szerepel –, mint az agrár- és élelmiszer-gazdaságba. A kategóriák meghatározásánál a minősítéskor és a kötetben a javaslat benyújtójának kategorizálását fogadták el, a végső döntést hozó értéktár-bizottság azonban ezt indokolt esetben megváltoztathatta volna.

A hungarikumok és a kiemelkedő nemzeti értékek után következő 127 db Bács-Kiskun megyei érték egyértelműen bizonyítja a megye sokszínűségét. 1950-ben a megyerendezéskor a történelmi Bács-Bodrog vármegye északi részéből és Pest-Pilis Solt Kiskun vármegye déli részeiből mesterségesen létrehozott Bács-Kiskun megye települései másként reagáltak a megyei értékek összegyűjtésének első felhívására. A kötetben bemutatott 127 érték eloszlása nagyon egyenlőtlen. Kiskunfélegyháza 21-et, Kecskemét 19-et jegyezett be, ezzel szemben Kiskunhalas mindössze 2-t, és a megye második legnagyobb városa, Baja is csak 3-at. (A hungarikumokat és a kiemelt értékeket most nem számítva.) Ehhez képest viszonylag kisebb települések többet is felmutattak: Tass 11, Lajosmizse 9, Dunapataj 8, Dunavecse 7, Bácsbokod 4 helyi értékkel szerepel. A kötetben feltüntetett összesen 137 megyei érték bemutatására itt nincs lehetőség, ezért csak kiemelnénk néhány érdekes, egyedi elemet.

A megyében egyedinek számít a *bácsbokodi kegyeleti park*, ahol a bokodi temetőben lévő – néha hosszú évtizedek óta – elhagyott sírok keresztjeit gyűjtötték össze a temető egyik használaton kívüli parcellájában. A soknemzetiségű Bácsbokod minden nációja összefogásával létrehozott kegyeleti park méltó emléke a 20. század történelmi viharaiiban a községet ért veszteségeknek. Ugyancsak egyedi a *kiskunhalasi szegyenkö*, amely a helyi református gyülekezet büntetés-végrehajtási eszköze volt. Paráznságért – később egyéb kisebb kihágásokért, pl. káromkodásért is – három vasárnapon kellett a szegyenkövön állnia vagy ülnie. Az 1563-tól 1792-ig használt szegyenkö ma szintén a megyei értéktár része. Nagyobb városokban a nevezetesebb épületek, városházák, templomok szintén a megyei értékek között kaptak helyet, kisebb településeken ez inkább a templomokat, főúri kastélyokat, kúriákat

jelentette. Kecskemét esetében kiemelkedően sok a városban élt híres személyiségek életműve, így *Kodály Zoltán* – neki életműve és tanítási módszere is –, *Katona József*, *Török Olga*, *Bódis Gyula* stb. is bekerült az értéktárba. Kiskunfélegyházáról *Móra Ferenc*, *Petőfi Sándor* – itt talán Kiskörös célszerűbb lenne –, *Holló László* stb. életművét emelték ki. Az épített környezetünk kategórián belül kicsit kakukktójának tűnik a 2007. július 23-án átadott *dunavecsei híd*, amely a jövőbeni M8-as autópálya dunai átkelőhelye lesz.

Baja város neve mellett egyelőre mindössze 4 érték szerepel, de 2015 második felében – a kötet adatgyűjtésének lezárása után – több bajai érték felvételét is kezdeményezte a helyi értéktár-bizottság. Városunk nevezetesebb épületei és közterületei – pl. *Szenháromság tér* – most indulnak el a megyei értéké válás útján, de ide sorolható a *bajai halászléfőző bogrács* is. A megyei értéktárban Baja a *városháza* épületével – épített környezet kategória –, a *halászlé mini skanzen* épület-együttesével – kulturális örökség kategória – és *Inotai Csabáné grillázkészítő mester munkásságával* – agrár- és élelmiszer-gazdaság kategória – szerepel.

A kötet címében szereplő 1-es sorszám egyértelműen jelzi, hogy a megyei értéktár-bizottság véleménye szerint a munka nem állt le, Bács-Kiskun megye helyi értékeinek száma a közeljövőben tovább gyarapodik, de ezek bemutatásának már csak egy újabb kötetben lesz helye. A könyv sajnos nem kerül kereskedelmi forgalomba, természetesen a javaslattevők, a települési értéktár-bizottságok, az érintett személyek és szervezetek kapnak belőle, valamint jut belőle a megye területén található könyvtáraknak is.

Sarlós István

Örökre elkötelezve

■ Közismert tény, hogy városunk patinás iskoláját, a Bajai III. Béla Gimnáziumot államosítása (1948) előtt a ciszterci szerzetesrend működtette. A rend diákjainak nemcsak magas színvonalú oktatást, hanem sajátos szellemiséget, valódi összetartozás-élményt is nyújtott, amely az iskolás évek elmúltával is élő maradt. Intézményeik államosítása, majd a rend erőszakos feloszlata (1950) után mind az egykori ciszter atyákat, mind pedig a gimnáziumi padosorokból kikerülő diákokat sokfelé sodorta a történelem szele, kötődésük azonban sosem múlt el.

Ennek bizonyítéka az is, hogy még Amerikában is megtalálták egymást az egykori ciszter tanítványok, és létrehozták az Észak-amerikai Ciszterci Öregdiák Szövetséget, amelynek első közgyűlését 1958-ban tartották Dallasban. E szervezetet a legutóbbi időig a bajai öregdiák, Várfi István nyomdász vezette. (Fordulatokban is gazdag életpályáját lapunk 2001. decemberi számában Bálint László mutatta be – a szerk.) A kanadai Torontóban élő egykori belás tanuló 1980 óta vezette a szövetséget, s több évtizedes tevékenysége sokak szerint új lendületet adott az addig inkább formális szerveződésnek, és rendszeresen anyagilag is segítette a rend 1990 után Magyarországon újjászerveződő intézményeit. 2015 novemberében azonban lemondott posztjáról, és – utánpótlás híján – a szervezet a megszűnés szélére sodródott. Az alábbi levélváltásban előbb Várfi István lemondó levelét olvashatják, az erre adott válaszok közül pedig előbb a Dallasban élő tudós szerzetes *Lelóczky Gyula Donát* atyának, az Our Lady of Dallas apátság nyugalmazott könyvtárosának, majd pedig a Budai Ciszterci Gimnázium igazgatójának, *Barlay Bencének* levelét közöljük. Mindegyik ékes bizonyossága annak, hogy az összetartozás élménye, a lelki közösség évtizedek múltán, a szervezeti keretek lazulásával

sem múlik el a rend és egykori növendékei között. A levélváltást Várfi István szíves engedélyével tárjuk a nyilvánosság elé. (M. J.)

„Kedves Gyula Atya!

Most vasárnap lesz a diákmisénk. Jó, hogy ha 5-6-an leszünk. Köszönöm a szentbeszéd-küldeményedet! Úgy néz ki, hogy 35 év után be kell jelentenem, hogy megszűnünk. Én eddig becsületesen elláttam a feladatomat. Nálunk nincsenek fiatalok, akikre hagynám a vezetést. Pénztárunkban van 2 ezer kanadai dollár. Ezt a pénzt valamilyen módon eljuttatom a 4 gimnáziumnak, a tagságot pedig megkérem, ha adakozni óhajtanak, akkor az iskolájuknak küldjék el az adományait.

A fő ok, hogy a sarkammal van valami, ami nem akar javulni; ha megyek, hamar kifáradok. Gondolom, nem haragszol, hogy lemondok. Leveleidet mindig várom és a szentbeszédeidet is. Minden ciszter tanárt üdvözlök. És még egyszer most búcsúszom, az én időm lejárt, ballag már a vén diák, tovább, tovább...

Ciszter öleléssel:
Pityu – Várfi István
2015. november 4.”

„Kedves Pityu!

Köszönöm soraidat. Megértem álláspontodat és döntésedet: elfogytak a tagok, gyakorlatilag kihalt a társaság. Gondolom, még van életben egy-két tucatnyi tag, akik már nem tudnak utazni, és alig képesek kapcsolatot tartani Veled. 35 évig vezetted a Szövetséget, hűségesen, hősiiesen, tapasztalva a folyamatos kisebbedést. Többször is volt már szó „megszünésről”, amikor úgy véltem, ez még korai volt, és érdemes volt tartani a régi kapcsolatokat. Most se beszélnek „megszünésről”, szerintem a Szövetség akkor fog megszűnni, amikor az utolsó tag is meghal. Inkább úgy mondanám, hogy

felfüggesztjük a Szövetség aktív működését», azaz a tagok közötti lelki kapcsolat továbbra is megmarad, csak a külsőségek maradnak el. Szó sincs róla, hogy haragudnék lemondásod miatt, hisz hosszabb ideig vezetted a Szövetséget, mint az összes többi elnök együttvéve, inkább hálát adok a tagok szívós egybe-tartásáért. Ne érezz büntudatot lemondásod miatt, hisz addig vezetted a közösség életét, ameddig csak lehetett, sőt, bizonyos fokig még azon túl is. Barátságunk továbbra is megmarad, úgy, ahogy az megvolt eddig. Azt hiszem, 30-32 éve vettem részt először a Szövetség közgyűlésén Torontóban, akkor még valami húsz tag összejött Kanadából és az USA-ból, és még nagyon élt az összetartozás érzése. Minden közgyűlés ébren tartotta, felújította, élesztette a társaság egységét, a Szövetség az évek során testvéri közösséggé alakult. Köszönöm Neked, Pityu, a 35 év munkáját, Te viselted minden terhet és felelősséget a szervezés és összetartás feladatainak, hálátlan feladat volt, és nem sok köszönetet kaptál érte. Nem akarok úgy írni, mintha ez búcsúzás lenne, hisz régi kapcsolatunk továbbra is megmarad. Nem tudom, hogy részemről szükséges lenne-e valamit írni a tagságnak, vagy Te magad lezárod teendőidet. Sok szeretettel köszönt Téged és Gabit.

Gyula atya
2015. november 8.”

„Kedves István Bátyám!

Őszintén megvallva, soraid megráztak, meghatottak és nagyon elgondolkodtattak. Újra ráébredtetek arra, hogy milyen fontosak lehetnek életekben a gimnáziumi évek, ha ennyi ideig, ilyen sok megpróbáltatáson át, nem ismerve földrajzi távolságot, sikerült megtartani »testvéri közösségeket«. És ez a tény újfent meggyőz arról, hogy milyen nagy a mi, nevelők, tanárok felelőssége abban, hogy a kamaszok milyen tartalommal, barátságokkal töltődnek meg.

Jól írta Gyula atya, nem szűnik meg a Szövetség. És nemcsak azért, mert Ti vagytok, létező egzisztenciákként, hanem azért is, mert példátok, emberi tartásotok, baráti összefogásotok az általatok teremtett következő generációban tovább él, átörökítődik.

Ebben a szellemben kívánom, hogy Isten éltesen Benneteket.

Mély tisztelettel:
Barlay Bence

A Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium igazgatója, akivel szemben, itt a gép fölött, *Brisits Frigyes* portréja függ - és ez önmagában nagy alázatra int”

(Brisits Frigyes a Szent Imre Gimnázium tanára, 1939-1948 között igazgatója, korának ismert Vörösmarty-kutatója volt – a szerk.)

Várfi István (középen) még aktív elnökként

Bajai évfordulók 2016-ban

320 éve, 1696-ban

• december 24-én I. LIPÓT császár **Bajának szabadalmazott kamarai városi rangot adományozott.**

220 éve, 1796-ban

• február 20-án született Baján **Mészáros Lázár** honvéd altábornagy, hadügyminiszter, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja. 1848. máj. 23-tól a Batthyány-kormány hadügyminisztere. (†1858. Anglia, Eywood)

205 éve, 1811-ben

• alapították meg a Baján a **református egyházközséget.**

• szentelték fel a **Vodica-Máriakönnye** búcsújáró hely kápolnáját.

185 éve, 1831-ben

• március 30-án született Baján **Tóth Kálmán** költő, író, újságíró, az MTA tagja, Baja országgyűlési képviselője (1865-1878). **135 éve hunyt el** Budapesten, 1881. február 3-án.

180 éve, 1836-ban

- szentelték fel a **Kálvária temető kápolnáját.**

175 éve, 1841-ben

• március 25-én született Óbecsén **Allaga Géza** gordonka- és cimbalomművész, zeneszerző. Iskoláit Baján végezte, bajainak vallotta magát. Az 1870-es évektől érdeklődése a cimbalom felé irányult, neki köszönhető a hangszer újbóli elterjedése. (†Baja, 1913.)

• szeptember 21-én született Baján **Kohn Sámuel** pesti főrabbi, történész, hitszónok. Fő műve: A zsidók története Magyarországon, a legrégebb időktől a mohácsi vészig (1884). (†Budapest. 1920.)

165 éve, 1851-ben

• november 23-án született Baján Bayer József irodalom- és színháztörténész, az MTA tagja, Baja város díszpolgára (1913). (†Budapest, 1919.)

140 éve, 1876-ban

• született Felsőszentivánon **dr. Róna Dezső** orvos. 1903-tól praktizált Baján, 1907-1940-ig volt a bajai kórház igazgatója. 1912-ben épített magánszanatóriumát a városnak adományozta (1942), itt működött a 1990-es évekig a kórház gyermekosztálya. (†Baja, 1952.)

120 éve, 1896-ban

• február 26-án született Baján **Báldy Bálint** Kossuth-díjas kisállattenyésztő. Apja, Bellosics Bálint, a bajai tanítóképző igazgatója, etnográfus volt. (†Mohács, 1971.)

• született Baján **Kósa Imre** gyógyszerész, amatőr fotós. Alapító tagja volt az 1958-ban alakult Duna Fotóklubnak. (†Baja, 1970.)

115 éve, 1901-ben

• szeptember 23-án született Baján **Báldy Bellosics Flóra** tanító, néprajzkutató. Apja, Bellosics Bálint, a bajai tanítóképző igazgatója, etnográfus volt. Fő kutatási területe a dél-magyarországi magyar és délszláv népi díszítőművészet. (Baja, 1982.)

• november 5-én született Baján **Ijjas** (Ikotity) **József** római katolikus főpap, kalocsai érsek (1969-1987). (†Kalocsa, 1989.)

105 éve, 1911-ben

• január 19-én született Eszéken **dr. Ujjpétery Elemér** diplomata. Családja Bajára telepedett, a középiskolát itt végezte. Testvére Albert Sándorné tanár, Baja díszpolgára. Két Bajáról szóló könyve: Baja város természetes szaporodásának kérdése (1935), Baja város jövője (1936). 1942-től Portugáliában élt. (†Brüsszel, 2001.)

• szeptember 31-én született Marosvásárhelyen **Kosztai István** református lelkész, író, helytörténész. 1942-1973-ig 31 éven át vezette a bajai gyülekezetet. (†Leányfalu, 1996.)

95 éve, 1921-ben

• november 1-én **IV. Károly** magyar király és Zita királyné Baján szálltak a Dunán, a hid lábánál álló Glowworm brit monitorra, mely Madeira szigetére, száműzetésük helyére szállította őket.

90 éve, 1926-ban

• január 30-án született Baján **Lukin László** zenepedagógus, karnagy, zenei ismeretterjesztő, Baja város díszpolgára (1989). (†Budapest, 2004.)

• január 30-án született Kalocsán **Solyimos Ede** néprajzkutató kandidátus, Baja díszpolgára (2002). A bajai Türr István Múzeum igazgatója volt 1950-1986-ig. (†Baja, 2008.)

• augusztus 4-én alakult meg Baján a **Liszt Ferenc Kör**. Küldetésének tekintette nívós hangversenyek rendezését és a zeneiskolai képzés megvalósítását.

80 éve, 1936-ban

• készült el a bajai világláró szabólegény **Jelky András szobra**. A város szimbólumává vált szobrot Medgyessy Ferenc alkotta, talapatát, a földgömböt Miskolczi Ferenc bajai festő- és szobrászművész készítette.

• augusztus 29-én született Baján **Széchenyi Lenke** gobelinművész. Első mestere B. Mikli Ferenc volt a Rudnay Gyula Képzőművészeti Körben. Gobelinjei láthatóak a Madách Színházban, a Petőfi Színházban Sopronban, a Ferihegyi Repülőtér kormányvárójában (†1993.)

60 éve, 1956-ban

• márciusban Baján és környékén a Dunán **jeges árvíz** pusztított. Az ár március 13-án tetőzött Baján 1037 cm-rel.

• szeptember 1-jén a III. Béla Gimnáziumban **az országban elsőként indult német tannyelvű osztály**. Alapító-igazgató Schwalm Pál volt (1956-1973). 1959-ben az iskola Német Nyelvű Gimnázium néven önálló intézmény lett, 1960-ban felvette a Frankel Leó Német Nyelvű Gimnázium nevet. Utódintézménye az 1990-ben alapított Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja.

35 éve, 1981-ben

• szeptember 1-jén kezdődött meg az első tanév az **Újvárosi Általános Iskolában** (később Újvárosi ÁMK).

25 éve, 1991-ben

• március 15-én helyezték el végső nyugalomra **Mészáros Lázár**, a Batthyány-kormány hadügyminisztere hamvait a bajai Szent Rókus-kápolnában. (Baja, 1796 – 1858 Eywood, Anglia)

• novemberben alakult meg az **Ad Libitum Kórus**. – A kórus vezetője: Pethőné Kővári Andrea, a III. Béla Gimnázium tanára.

20 éve, 1996-ban

• áprilisban megalakult a **Duna Dráva Nemzeti Park**, melynek része Baja környékén a Gemenci erdő és Béda-Karapanca.

• július 13-án rendezték meg első alkalommal a **Bajai Halászléfőző Ünnepélyt** a város 300. évfordulóján.

Összeállította: Jász Anikó

Helyreigazítások, pontosítások

December-januári lapszámunk 15. oldalán Lovassy Lászlóról a következőket állítottuk: „...szülőházát [...] elbontották, a város nagy szülőiteinek emléket állító szoborparkban pedig mellszobra áll.” A mondat helyesen így hangzik: „A szülőháza helyén álló épület homlokzatán emléktábla díszleg, a város nagy szülőiteinek emléket állító szoborparkban azonban máig sincsen szobra.”

A 25-26. oldalon található recenzió alól sajnálatos módon lemaradt a szerző, *Gergely Ferenc* neve.

A 30. oldalon, alul látható képen pedig nem a váci börtön bejárata, hanem a cikkben is említett Diadalív, a vele egy vonalban álló börtönkórház és a börtön konyhája látható.

Minden érintett és olvasóink szíves elnézését kérjük, egyúttal köszönjük a pontosításokat!

A Bajai Honpolgár tartalommutatója, 26. évfolyam (2015)

1. szám (január)

CZURDA György: Ifjabb Éber Sándor diákja voltam a tiszavirág-életű építőipari technikumban. Visszaemlékezés több mint hatvan év távlatából. (1-3.o.), FÁBIÁN Borbála (közread.): Éber Sándor a Szent Péter és Pál-templom 1938-as felújításáról. (3-4.o.), BAJA város képviselőtestületének 2014. december 13-i ünnepi ülésén ... kitüntetésben részesült. (4.o.), HAMAR Péter: A boldogtalan hírlapíró. (5-7.o.), M. J. [Mayer János]: Emlékmorzsa Bonga Szabolcsról. (7.o.), ZALAVÁRI László: „Továbbra sem okozhatunk csalódást fogyasztóinknak”. Koch Csabával borászatról, díjakról, új törekvésekről. (8-9.o.), KÖRMÖCZI Áron: Kínai kalandok. 1. r. Irány északnyugat, cél Kína! (10-11.o.), PENCZ Rudolf: Német lovasság Baján, 1944. 3. r. A katona szabadnapjai. (12-14.o.), MAYER János: Menekülés a középszer elől. (Férfit látok álmaidban. A Rábl Színpad bemutatója, 2014. november 27.) (14-15.o.), KISS Zoltán: Újra együtt jókedvűen, szeretetben. 45 éves érettségi találkozó a III. Béla Gimnáziumban. (15.o.)

NAGY Erika: „Az idők teljével megsokasodunk...”. Kabdebó Tamás Nélküle című könyvéről. (16.o.), MEGYEI országos kintüntetése. (16.o.), JÁSZ Anikó (összeáll.): A Bajai Honpolgár tartalommutatója 2014. (17-19.o.), NEBOJSZKI László – SCHNEIDER Viktor: Védendő védtelek: a berki veréb. (19-20.o.)

2. szám (február)

LŐRINCZ Gergely: Egy parasztfü az emigrációban. 1. r. (1-4.o.), BAJAI Lajos: Bemutatjuk dr. Palásthy Klára festőművészt. (4-6.o.), GERGELY Gyula: Emlékképek a Bajai III. Béla Gimnázium testnevelés- és sporttörténetéből (1960-1964). (7-9.o.), JÁSZ Anikó (összeáll.): Bajai évfordulók 2015-ben. (9.o.), PENCZ Rudolf: Német lovasság Baján, 1944. 4. r. Díszszemle Horthy Miklós születésnapja alkalmából. (10-12.o.), KOVÁCS T. Sándor: Emberek, esetek, történetek. 1. r. Párbeszéd. (12.o.), NAGY Erika: Mindig figyeltem azokra a tanítványokra, akik szívesen jöttek velem... Dr. Szentjóni Szabó Tiborné Drégelyi Zsuzsannával tanári pályáról, irodalomról és sok egyébről. (13-14.o.), S. B. [Sándor Boglárka] (bev.): Három fiatal ember... (15.o.), FEKETE J. József: A lehetőségek poétikája. A Kilátó-díjas Antalovics Péterrel és első kötetről. (16.o.), ANTALOVICS Péter verseiből. (17.o.), KÖRMÖCZI Áron: Kínai kalandok 2. Kínai képeslapok. (17-19.o.), NEBOJSZKI László: Védendő védtelek: a dolmányos varjú. (20.o.)

Retro Különszám (február)

MAYER János: Számadás. (1.o.), BÁLINT László: Az első bajai kivándorlók. (2-3.o.), HAJNÓCZI Gyula: Bajáról indultam. (3.o.), SOLYMOS Ede: Harangom története. Egy eltűnt világ emlékezete, mely gyermekkorom volt. Anyámra emlékezve hálaival, tisztelettel. (5-6.), ROMSICS Imre: Solymos

Ede harangjának kálváriája. (6-7.o.), LAKI Ferenc: Baja természeti adottságai. (7-8.o.), JÁSZ Anikó: Visszatérés a gyökereimhez [! "Visszatértem a gyökereimhez"]. Tények és impressziók egy találkozás kapcsán. (8-9.o.), RENDES Béláné: Beszélgetés Udvardi Erzsébettel. (9-10.o.), NEBOJSZKI László: Portrévázlat Eimann Jánosról. (11-12.o.), MAYER János: Eltűnt sírversek nyomában. (13-15.o.), SCHMIDT Antal: 75 év hordaléka. Születésnap beszélgetés dr. Schwalm Pállal. (15-16.o.), LOVAS György: A bajai bunyevácokról. (17-18.o.), LOVAS György: Hová lettek a szerbek Bajáról? (18-19.o.), BÁLINT Attila: Miskolczy Ferenc 95 éves. (20-21.o.), DÁNIEL József: Levél Tomiba. (21-22.o.), RICHNOVSZKY Andor: Ha lehetne... (22.o.), KOTHENCZ Kelemen: Egy bajai lámpagyújtogató teendői 1848-ban. (23.o.), KOVÁCS Zita: Gyulavári József jubileumi fotókiállítása. (24.o.), SÁROSY Józsefné: Magyar lányomok Angliában. (25.o.), BÁNÁTI Tibor: Egy csokorra való vélemény. (26.o.), VAJTAI István: Marokkóból jelentkezem. (27-28.o.)

3. szám (március)

SARLÓS István: A hatalom márciusa. Március 15-i állami ünnepség Baján, 1945-ben. (1-2.o.) LŐRINCZ Gergely: Egy parasztfü az emigrációban. 2. r. (3-5.o.), SÁNDOR Boglárka: Agócs Írisz szerint mindenki tud rajzolni. (6-8.o.), LAKI Ferenc: Mesterem volt... 1. r. (8-9.o.), CSILICS Gábor: Pécsi József (1940-2015) emlékére. (10.o.), PÉTER Árpád: Emlékképek az Aranycsapatról. (10-11.o.), KOSZTOLÁNYI Károly: A II. világháború utolsó fejezete Magyarországon. Visszaemlékezés 70 év távlatából. (11-12.o.), SILLING István: Türr István emlékezete a Nyugat-Bácskában. (13.o.), SÁNDOR Boglárka: Világuk a színház. (14-17.o.), MAYER János: Az utolsó békeév rendhagyó krónikája. Könyvismertetés. (18-19.o.), NEBOJSZKI László-SCHNEIDER Viktor: Védendő védtelek: a szalakóta. (19-20.o.), A Bajai Honpolgár friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg. (20.o.)

4. szám (április)

LIGETI László: Régi idők mozaikja. (1-2.o.), LŐRINCZ Gergely: Egy parasztfü az emigrációban. 3. r. (3-4.o.), HELYREIGAZÍTÁS. (2015/3. szám Világuk a színház c. cikkhez.) (4.o.), TISZTELT OLVASÓINK! (Lapszámozás korrekció.) (4.o.), FÁTRAJ Klára: Átvélve a 20. századon. Beszélgetés az idők tanújával. (5-7.o.), LAKI Ferenc: Mesterem volt. 2. r. (7-8.o.), PÉTER Árpád: Bori menet bajai megállóval, néhányak szabadulásával. Radnóti Miklós, Levendel László és sorstársaik emlékére. (9-10.o.), KOVÁCS T. Sándor: Emberek, esetek, történetek. 2. r. Józsi. (10.o.), SÁNDOR Boglárka: Az életregény még nincs készen. Születésnap számvetés Vidovits Ivánnal. (11-13.o.), GÁL Zoltán: A muzsika volt

az élete. Rekettye Sándorra emlékezünk. (14-15.o.), MERKL Ottó-JÓKUTHY Emese: Bajától Tasmániáig – Bornemissza György (1924-2014). Az ausztráliai legelők megmentője. (15-16.o.), FÁBIÁN Borbála: Parkosítás 1914-ben a Takarékpénztár téren. A név változott, a park maradt. (16-17.o.), SARLÓS István: Majdán János: A közlekedés története Magyarországon (1700-2000). Könyvismertető. (18-19.o.), NEBOJSZKI László: Védendő védtelek: a kecsége. (19-20.o.)

5. szám (május), PENCZ Kornél: Jelky András elfeledett testvére. (1-3.o.), GERGELY Ferenc: Párhuzamos tragédiák. (A Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalom és a Nemzeti Ellenállási Mozgalom története 1941-54) 1. r. (4-7.o.), SÁNDOR Boglárka: Egy város, egy munkahely, egy asszony. Dr. Abonyi József nyugalmazott főorvos mesélt az életéről. (8-10.o.), LAKI Ferenc: Mesterem volt. 3. r. (11-12.o.), MEGHÍVÓ. (Tompá Andrea író, színikritikus estjére). (12.o.), SARLÓS István: Madarak és fák napja Baján. (13-14.o.), KARSAI Krisztina: Német kancellár szegedi talárban. Egy díszdoktorra avatás kulisszatitkai. (14-15.o.), KÖRMÖCZI Áron: Vegyünk egy példát! (15-17.o.), MAYER János: Jutalomjáték mellékszereplőkkel. (17-18.o.), M. J. [MAYER János]: „Nem csonka csapat...”. A negyedik emelet. (18-19.o.), NEBOJSZKI László-SCHNEIDER Viktor: Védendő védtelek: a füleskuvik. (20.o.)

6. szám (június)

SÁNDOR Boglárka: Tájak, borok, hangulatok. Sipos Loránd gyűjteményes kiállítására. (1., 20.o.), GERGELY Ferenc: Párhuzamos tragédiák. (A Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalom és a Nemzeti Ellenállási Mozgalom története 1941-54) 2. r. (2-5.o.), PAP Iván: A svédországi templomépítő, Illés István (1933-2011). (6-7.o.), ZALAVÁRI László: Göröngyös út obszervatóriumtól obszervatóriumig. Hegedűs Tiborral ismeretterjesztésről, utánpótlásképzésről, csillagászatról. (8-10.o.), MAYER János: Bánati Tibor köszöntése. (11.o.), Z. L. [ZALAVÁRI László]: Mindig valami hasznosat tenni. Dr. Böngyik Árpád (1930-2015) emlékére. (12.o.), FEKETE J. József: Egyén a kisebbségben. Könyvismertetés. (13.o.), S. I. [SARLÓS István]: Városi kezdeményezés a vasárnapi munkaszünetről 1935-ben. (14-15.o.), KOVÁCS T. Sándor: Emberek, esetek, történetek. 3. r. Házitánító voltam. (15-16.o.), SARLÓS István: Egy „hitzegő” hadüzenet megítélése. Baja város felirata Olaszország 1915. május 23-i hadba lépésével kapcsolatban. (16-17.o.), FÁBIÁN Borbála: Adalék a szentjánosi kápolna építésének történetéhez. (17-18.o.), MAYER János: Merjünk nagyot álmodni. József és a színes, szélesvásznú álmokabát. A Bajai Fialatok Színházának előadása. (18-19.o.), NEBOJSZKI László: Védendő védtelek: a nagy szarvasbogár. (19.o.)

7-8. szám (július-augusztus)

M. J. [MAYER János]: Nyári vendég: Bácsalmás. (1.o.), SÖVÉNY Mihály: Az elfeledett bácsalmási szabadsághős: Antunovich Kálmán. (2.o.), TÓTH Kálmán: Sírvirágok. (Antunovics Kálmán barátom sírjáról). (2.o.), SZÉNÁSINÉ HARTON Edit: Kossuth-emlékek Bácsalmáson. (3.o.), SÁNDOR Boglárka: Bácsalmásnak szeretettel. Kiss Pállal honismeretről, lapszerkesztésről, kultúrátámogatásról. (4-6.o.), LOVRITYNÉ NINCSEVICS Ágnes: A bácsalmási képfestő: Skorutyák János. (7-9.o.), SÁNDOR Boglárka: Kulcsok a Koronához. Zalántai Endrével Szent Korona üzenetéről, titkairól. (9-11.o.), KITÜNTETÉS. (Dr. Beke Zsolt). (11.o.), NOVÁK Dániel: Bemutatkozik a bácsalmási fotóklub. (12-13.o.), KNÖDLER, Elisabeth: A backnangi honfoglalás – Magyar svábok, német svábok. (14-15.o.), SCHNEIDER Viktor: Madarászás Madarason és környékén. (16-17.o.), TAMÁS Ádám-SCHNEIDER Viktor: Gólya roadshow Bácsalmáson és környékén. (17.o.), SARLÓS István: A szőlősgazdák 1925. évi bácsalmási vándorgyűléséről. (18.o.), GERGELY Ferenc: Párhuzamos tragédiák. (A Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalom és a Nemzeti Ellenállási Mozgalom története 1941-54). 3. r. (19-21.o.), SZENTIVÁNYI Gábor: Az értéktárban a helye: a bajai halászlé-főző bogrács. (22-23.o.), HEGEDŰS Tibor: Ismét kevesebben lettünk... In memoriam Ill Márton (1930-2015). (23-25.o.), ZALAVÁRI László: Laki Ferenc 75 éves. (25-26.o.), HELYESBÍTÉS. (2015. 6. szám, Pap Iván cikkéhez). (26.o.), S. B. [SÁNDOR Boglárka]: Kiadvánnyal ünnepelt a KÉSZ. (27.o.), PÉTER Árpád: Tempus fugit – az idő szalad (A füredi Anna-bál anno 1965 és 2015). (28-29.o.), SARLÓS István: Budapest ostromának bajai mellékhatása. (29-30.o.), [GYÁSZHÍR]. (Elhunyt Bánáti Tibor). (30.o.), GÁSPÁR Imre Elemér (közread.): Adatok a Ciszterci Rend bajai III. Béla Reálgimnáziumának történetéhez. (31.o.), SIMOR Katalin: Egy bajai lány Helsinkiben. 1. r. (32-33.o.), MAYER János: „A kása nem étel, a tót nem ember” – Tamás Ágnes könyvéről. (34-35.o.), KOVÁCS Zita: A 20 éves halfőző néptünetpély. (35.o.), NEBOJSZKI László-SCHNEIDER Viktor: Védendő védtelenek: a szennyes infü. (36.o.)

9. szám (szeptember)

M. J. [MAYER János]: Kettős emlékezés. (1.o.) TOMASKOVITY Szabolcs: Heller János harangöntő mester élete és munkássága. [1. r.] (2-3.o.), GERGELY Ferenc: Párhuzamos tragédiák. (A Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalom és a Nemzeti Ellenállási Mozgalom története 1941-54). 4. r. (3-5.o.), PAULAI Zoltán: Újrakezdés Ausztráliában. (6.o.), M. J. [MAYER János]: Búcsúzások. (7.o.), KOVÁCS Zita: Főhajtás Bánáti Tibor előtt. (7-8.o.), BERNSCHÜTZ Sándor: Akiért a gyertyák égtek. (8-9.o.), MAYER János: Egyensúly és legitimitás. 200 éve zajlott a Bécsi Kongresszus. (10-13.o.), SÁNDOR Boglárka: „Ne befizet

zetéskor mosolyogjon az ügyfél, hanem amikor hazajött a nyaralásból!” Sipos Kálmánnal a világ körül. (13-16.o.), SÁNDOR Boglárka: Nagybannyától Kiskunhalasig. (16-18.o.), MAYER István: Ahonnan nem tért meg utazó. (Könyvismertetés: Kabdebó Tamás – Afterlife). (18.o.), SARLÓS István: 100 éve temették el az „uzsoki hőst”. (19.o.), NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a füstifecske. (20.o.)

10. szám (október)

SÁNDOR Boglárka: Titániától Szilviáig: hősök és hősnők a szabadtéri színpadon. (1-3.o.), TOMASKOVITY Szabolcs: Heller János harangöntő mester élete és munkássága. 2. r. (3-5.o.), UDVARVÖLGYI Zsolt: Meskó Zoltán – Baja szülötte, a város főispánja (1918). (6-7.o.), FÜLÖP István (összeáll.): Emléksorok az osztályfőnökről. (8-10.o.), LENNERT MÓGER Timea verseiből. (10.o.), FEKETE J. József: „éhező haza/ otthon-éhség”. (11.o.), MAYER János: „Ez nem vonósnyegyes, hanem rockzenekar!” Gyurosovics Attilával a Bad Times-sztoriról, rockzenéről, közönségről. (12-15.o.), FÁTRAJ Klára: Díszdiplomás pedagógusok köszöntése. (15.o.), KABDEBÓ Tamás: Süllő és bandár. (16.o.), MAYER János: Nagy napok kis tükre. (17-18.o.), PÉTER Árpád: A „kétasszony-tojás” becülete a paraszti hagyományban. (18.o.), KOVÁCS T. Sándor: Emberek, esetek, történetek. 4. r. Házat építettünk. (19.o.), NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a dámszarvas. (20.o.)

11. szám (november)

SÁNDOR Boglárka: Volt egyszer egy Idill-ház... (1-3.o.), HELYREIGAZÍTÁS. (2015. 10. szám címlapfotójához). (3.o.), JAKABNÉ BÉNYEI Erika: Törekvések egy felső kereskedelmi iskola létrehozására Baján 1923-ban. (4-6.o.), SARLÓS István: A bajai tüdőgondozó áthelyezéséről. (6-7.o.), MAYER János: Borivóknak való. Nagy Istvánnal borfogyasztásról, -vásárlásról és a Borhálóról. (7-9.o.), STRIEGL István: „Dózsa György út, ha végigmegegyek rajtad én...” (Utcaletár). (10-11.o.), SIMOR Katalin: Egy bajai lány Finnországban. 2. r. Helsinkiből Dubaiba. (12-13.o.), SZETTELE Katinka verseiből. (14.o.), MAYER János: A Wakeman fiúk dadája. (15-17.o.), FÁBIÁN Borbála (közread.): Déri Frigyes levele dr. Vojnicz Ferenchez polgármesterré választása alkalmából. (17.o.), JAEGER (Jósvai) Bálint: Regélő bajaik. 1.r. (18-19.o.), BAJAJIAK kitiintetése a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlésen. (19.o.), NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a lábatlan gyík. (19-20.o.)

2015. 12. szám (december) – 2016. 1. szám (január)

ZALAVÁRI László: „A küldetés súlya megköveteli a közös felelősségvállalást”. Karácsonyi beszélgetés Fekete Szabolcs atyával. (2-5.o.) KOSZTOLÁNYI Károly: 1955 karácsonyestje a Gyűjtőfogházban. (5-6.o.), TAMÁS Ágnes: A „szerb tövis”, a „horvát burján” és egy „férges

náció”. A Baján és környékén élő nemzetiségi csoportok ábrázolása a 19. század második felének élclapjaiban. (7-9.o.), UDVARVÖLGYI Zsolt: „... rendcsináló kormánybiztos jelent meg Baján”. Meskó Zoltán fiainak visszaemlékezéseiből. (10-11.o.), MAYER János: A reformkor mártírja. 200 éve született Lovassy László. (12-15.o.), K. M.: Liszt Ferenc utazásai a reformkori Magyarországon. (15.o.), SÁNDOR Boglárka: Huszonöt éve a karácsonyt várva... Menczer Györggyel a negyedszázados karácsonyi gáláról, jótékonyaságról, új tervekről. (16-18.o.), KOVÁCS T. Sándor: Emberek, esetek, történetek. 5. r. Két kőműves. (18.o.), SIMOR Katalin: Egy bajai lány Finnországban. 3. r. Halászlé lazacból, avagy a karácsony hava Helsinkiben. (19-20.o.), SÁNDOR Boglárka: Segítség méltósággal. Látogatás a régió Kolping-intézményeiben. (21-23.o.), PÉTER Árpád: Emléksorok Selye Jánosról. (23-24.o.), [GERGELY Ferenc]: „Törvényes” vagy törvénytelen megszállás? (25-26.o.), KISS Pál: Fekete Dezső emlékezete Bácsalmáson. (27-28.o.), KÖZLEMÉNY. (Változások a Kuratórium testületében). (28.o.), PAP Iván: Vác, 1956. október. Néhány esemény és gondolat abból az időből. (29-31.o.), MAYER János: Ének és árnyak a tiszt klubban. (31.o.), KÖRMÖCZI Áron: Elveszett városok nyomában. (33-35.o.), SARLÓS István: Jótékonyasági gyűjtés 100 évvel ezelőtt. (36-37.o.), BÁLINT Gábor: Gyakorlós találkozók. (37.o.), KABDEBÓ Tamás: Szalma vagyok... (vers). (38.o.), MAYER János: Új év, új arculat. (39.o.), A BAJAI HONPOLGÁR ALAPÍTVÁNY támogatói 2015-ben. (39.o.), DR. SILLING István ... (megkapta a Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti Díját). (39.o.), NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a kék cinege. (19-20.o.)

Szerzői névmutató:

ANTALOVICS Péter	2/17;
BAJAI Lajos	2/4;
BÁLINT Attila	klsz./20;
BÁLINT Gábor	2015.12.-2016.1./37;
BÁLINT László	klsz./2;
BÁNÁTI Tibor	klsz./26;
BERNSCHÜTZ Sándor	9/8;
CSILICS Gábor	3/10;
CZURDA György	1/1;
DÁNIEL József	klsz./21;
FÁBIÁN Borbála	1/3; 4/16; 6/17; 11/17;
FÁTRAJ Klára	4/5; 10/15;
FEKETE J. József	2/16; 6/13; 10/11;
FÜLÖP István	10/8;
GÁL Zoltán	4/14;
GÁSPÁR Imre Elemér	7-8/31;
GERGELY Ferenc	5/4; 6/2; 7-8/19; 9/3; 2015.12.-2016.1./25;
GERGELY Gyula	2/7;
HAJNÓCZI Gyula	klsz./3;
HAMAR Péter	1/5;
HEGEDŰS Tibor	7-8/23;
JAEGER (Jósvai) Bálint	11/18;

JAKABNÉ BÉNYEI Erika	11/4;	RICHNOVSZKY Andor	ksz./22;	2. r. Józsi	4/10;
JÁSZ Anikó	1/17; 2/9; klsz./8;	ROMSICS Imre	ksz./6;	3. r. Házitanító voltam	6/15;
JÓKUTHY Emese	4/15;	SARLÓS István	3/1; 4/18; 5/13; 6/14; 6/16;	4. r. Házat építettünk	10/19;
K. M.	2015.12.-2016.1./15;	7-8/18; 7-8/29; 9/19; 11/6; 2015.12.-2016.1./36;		5. r. Két kőműves	2015.12.-2016.1./18;
KABDEBÓ Tamás	10/16; 2015.12.-2016.1./38;	SÁROSY Józsefné	ksz./25;	Heller János harangöntő mester élete és munkássága (Tomaskovity Sz.)	
KARSAI Krisztina	5/14;	SÁNDOR Boglárka	2/15; 3/6; 3/14; 4/11; 5/8;	1. r.	9/2;
KISS Pál	2015.12.-2016.1./27;	6/1; 7-8/4; 7-8/9; 7-8/27; 9/13; 9/16; 10/1; 11/1;		2. r.	10/3;
KISS Zoltán	1/15;	2015.12.-2016.1./16; 2015.12.-2016.1./21;		Kínai kalandok (Körmöczy Á.)	
KNÖDLER, Elisabeth	7-8/14;	SCHMIDT Antal	ksz./15;	1. r. Irány északnyugat, cél Kína!	1/10;
KOSZTOLÁNYI Károly	3/11; 2015.12.-2016.1./5;	SCHNEIDER Viktor	1/19; 3/19; 5/20; 7-8/16;	2. r. Kínai képeslapok	20/17;
KOTHENCZ Kelemen	ksz./23;	7-8/17; 7-8/36;		Mesterem volt... (Laki F.)	
KOVÁCS Zita	ksz./24; 7-8/35; 9/7;	SILLING István	3/13;	1. r.	3/8;
KOVÁCS T. Sándor	2/12; 4/10; 6/15; 10/19; 2015.12.-2016.1./18;	SIMOR Katalin	7-8/32; 11/12; 2015.12.-2016.1./19;	2. r.	4/7;
KÖRMÖCZI Áron	1/10; 2/17; 5/15; 2015.12.-2016.1./33;	SOLYMOS Ede	ksz./5;	3. r.	5/11;
LAKI Ferenc	ksz./7; 3/8; 4/7; 5/11;	SÖVÉNY Mihály	7-8/2;	Német lovasság Baján, 1944 (Pencz R.)	
LENNERT MÓGER Tímea	10/10;	STRIEGL István	11/10;	3. r. A katona szabadnapjai	1/12;
LIGETI László	4/1;	SZÉNÁSNÉ HARTON Edit	7-8/3;	4. r. Díszszemle Horthy Miklós születésnapja alkalmából	2/10;
LOVAS György	ksz./17; klsz./18;	SZENTIVÁNYI Gábor	7-8/22;	Párhuzamos tragédiák (Gergely F.)	
LOVRITYNÉ NINCSEVICS Ágnes	7-8/7;	SZETTELE Katinka	11/14;	1. r.	5/4;
LŐRINCZ Gergely	2/1; 3/3; 4/3;	TAMÁS Ádám	7-8/17;	2. r.	6/2;
MAYER István	9/18;	TAMÁS Ágnes	2015.12.-2016.1./7;	3. r.	7-8/19;
MAYER János	1/7; 1/14; *ksz./1; klsz./13; 3/18;	TOMASKOVITY Szabolcs	9/2; 10/3;	4. r.	9/3;
5/17; 5/18; 6/11; 6/18; 7-8/1; 7-8/34; 9/1; 9/7; 9/10;		TÓTH Kálmán	7-8/2;	Regélő bajaiak (Jaeger (Jósvai) B.)	
10/12; 10/17; 11/7; 11/15; 2015.12.-2016.1./12;		UDVARVÖLGYI Zsolt	10/6; 2015.12.-2016.1./10;	1. r.	11/18;
2015.12.-2016.1./31; 2015.12.-2016.1./39;		VAJTAI István	ksz./27;	Védendő védtelenek (Nebojszki L.)	
MERKL Ottó	4/15;	ZALAVÁRI László	1/8; 6/8; 6/12; 7-8/25;	Berki veréb	1/19;
NAGY Erika	1/16; 2/13;	2015.12.-2016.1./2;		Dolmányos varjú	2/20;
NEBOJSZKI László	1/19; 2/20; klsz./11; 3/19;	Cikksorozatok mutatója:		Szalakóta	3/19;
4/19; 5/20; 6/19; 7-8/36; 9/20; 10/20; 11/19;		Egy bajai lány Helsinkiben/Finnországban (Simor K.)		Kecsege	4/19;
2015.12.-2016.1./39;		1. r.	7-8/32;	Füleskuvik	5/20;
NOVÁK Dániel	7-8/12;	2. r. Helsinkiből Dubaiba	11/12;	Nagy szarvasbogár	6/19;
PAP Iván	6/6; 2015.12.-2016.1./29;	3. r. Halászlé lazacból, avagy 2015.12.-2016.1./19;		Szennyes infű	7-8/36;
PAULAI Zoltán	9/6;	Egy parasztfü az emigrációban (Lőrincz G.)		Füstifecske	9/20;
PENCZ Kornél	5/1;	1. r.	2/1;	Dámszarvas	10/20;
PENCZ Rudolf	1/12; 2/10;	2. r.	3/3;	Lábatlan gyík	11/19;
PÉTER Árpád	3/10; 4/9; 7-8/28; 10/18; 2015.12.-2016.1./23;	3. r.	4/3;	Kék cinege	2015.12.-2016.1./39;
RENDES Béláné	ksz./9;	Emberek, esetek, történetek (Kovács T. S.)		* klsz. = különszám (2015. február)	
		1. r. Párbeszéd	2/12;	Összeállította: Jász Anikó	

Védendő védtelenek: a csuszka

■ A tél derekán a felhők takarásából alkalomadtán előbukkanó napot az egész évben a revírjünkben tartózkodó csuszkák (*Sitta europaea*) nem hagyják „üdvözlés” nélkül: innen is, onnan is felhangzik a hím példányokra jellemző, az évszakváltást váró és a pár odúhoz közeli tartózkodását jelző jellegzetes vi-vi-vi és kuj-kuj-kuj, vagy ezek változatai. Kiáltozásuk azért is feltűnő, mert ilyenkor a madárfajok többsége – talán mert ekkor még korainak tartják a kikelet eljövését – alig követi a példát.

A nagyjából széncinege méretű madarat (testhossza 12-14, szárnyfesztávolsága 17-19 cm) rövid farka zömökké teszi, amit részben ellensúlyoz a cinegékhez képest hosszabb,

erősebb és hegyesebb csőre. A csuszka színezete felül kékeszürke, testének alsó része gesztenyesárga, torka fehéres, a csőr tövétől a szemén át fekete sáv húzódik. A nemek hasonlóak, de a hím testoldali, láb közeli színezete élénk rozsdavörös-vörösbarna, míg a tojónál ez a rész fakóbb. A csuszka szeme sötétbarna, csőre szürke, jó kapaszkodást és megtámasztást biztosító lábain az ujjak hosszúak. A fiatal példányok színei halványabbak az öregeknél.

A tojó veszély esetén azonnal riasztja párját

A csuszka az elfoglalt fészkelőodú bejárati nyílását lefelé hajló körbetapasztással saját méreteihez igazítja

A madár a levegőben sebes szárnyalással tart egyik fáról a másikra, surrogó röpte hullámos vonalat követ. A fák törzsén szintén rendkívül gyorsan és otthonosan közlekedik. Magyar neve ehhez kapcsolódik, hiszen helyváltoztatása a fatörzsön a kérgen történő csúszkálásnak is tűnhet. További érdekesség, hogy gyakran a fán fejjel lefelé mozog oldalt és előre a talajszint felé, ami más hazai fajokra nem jellemző. Máskor viszont a többi fajnál megszokott testtartásban és felfelé tartva keresi a táplálékát, a harkályféltől eltérően azonban farktollaival közben nem támaszkodik.

A több hektáros területéhez mindig hű csuszkapár azonnal elúzi a betolakodó fajtársakat. Ha az idősebb fák számának csökkenésével megfogyatkoznak a természetes fészkelő üregek, vagy a harkályok vágta odvak foglaltak, akkor a madár birtokba veszi a kihelyezett mesterséges fészkelőodúkat is. Mivel a konkurencia általában még így is nagy, bárhol is választja meg fészkelő helyét, annak bejárati nyílását a tojó saját testméretéhez szűkíti: mindezt jellemzően ned-

ves agyagos földdel teszi, amely kiszáradva kökemény lesz, és hatékonyan távoltartja az ősi vetélytársnak számító seregélyt, de más fajokat is.

A csuszkák a hozzájuk hasonló nagyságú, odúban költő énekesmadarak közül a legkorábban kezdik meg a fészkelést. A foglalást követően a tojó kiszórja a korábbi fészekanyagot, és kitisztítja a helyet. Ezután a pár fakéreg- és hánccsarabokat, leveleket dobálhord az odúba (ebben a tojó az aktívabb). Az így képződött, kissé eligazított

laza aljzatra kerül a 6-9, fehér alapon rozsdás pettyekkel tarkított tojás, amelyeken többnyire az utolsó lerakásától kezdődően csak a tojó kotlik. A 2-2,5 hét múltán világra jövő fiókák 3 hetes korukra válnak röpképesek. A család még általában további 2 hétig együtt marad, a fiatalok a szülők vezetésével keresik a táplálékot. Az állomány csekély része június elején ismét kolteni kezd.

A csuszkák az előzőekben leírtaknak megfelelően a fák törzsén és azok ágain járnak eleség után, amely leginkább különböző fajokhoz tartozó lárvákból és hernyókból, szúnyogokból, legyekből, pókokból, bogarakból stb. áll. Mindezeket a kérgen és annak repedéseiben, ágvillákban, a fák és cserjék levelein kutatják fel, de nyár közepétől megfigyelhetők talajon keresgélő példányok is. Ettől kezdve táplálékukban egyre inkább előfordulnak különböző magvak és bogyók, amelyek egy részét – a zord téli napokra gondolva – a megfelelőnek tartott helyekre rejtik. A téli etetön szintén megjelenő madarak viszonylag gyorsan megszokják az ember közelségét.

A **csuszkafélék** (Sittidae) családjába tartozó csuszka élőhelyül a lombos és elegyes állományú erdőt, az idős fákból gazdag városi parkokat választja, és a hidegebb északi területek kivételével Eurázsia mellett Észak-Afrikában az Atlasz-hegységben mindenfelé megtalálható, de mindenhol az élőhelyi jellemzőknek megfelelő állománysűrűséggel. Magyarországon a domb-, a hegy-, a síkvidéki és a hullámtéri erdőkben figyelhetünk fel

elsősorban jelenlétére. A madár Baján és környékén állandó fészkelő.

A csuszka előzőekben ismertetett fontosabb jellemzői számos népi elnevezésben tükröződnek vissza. Ezek többnyire más madárfajokhoz fűződő kapcsolataik, kiáltásaik, mozgásuk, megjelenésük, odúnyílás szűkítésük stb. megfigyelése alapján születtek. Közülük talán Chernel István gyűjtése tekinthető a legteljesebbnek, ezért azt közöljük: „*poncz; czinkeharkály; kék küllő; fakopács; kurtakalapács (Zemplénm.); csuszka (Borsodm.); höcs vagy höcsök (Zala-, Somogym.); tuj-tuj (Erdély); köcsögmadar (M.-Szecsőd, Vasm.); kéregszutyóka, kéregszücs (N.-Kanisza); hujángató madár (Alföld); favágó; hamuszínű harkály (Mitterpacher); fargita; sárostapasz (Vasm.); kéregfutó; kék küllő (Erdély)*” [Magyarország madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségükre. Budapest, 1899. IV. kötet, 661. oldal].

A táplálékának összetétele okán erdészeti-igencsak hasznos madár megritkult természetes fészkelő helyei mesterséges odútelepítéssel pótolhatók. Az említetten kívül a hazánkban stabil állománnyal rendelkező faj áttelelését a hideg évszakban az etetés segítheti. Az 1901-től védett csuszka természetvédelmi eszmei értéke a vidékfejlesztési miniszter 100/2012. (IX. 28.) számú rendelete szerint 25 000 Ft.

Nebojszki László

A megfigyelt mesterséges fészkelőodú hétfiókás fészkelója

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti
és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, Sarlós István, Sipos Loránd,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119

Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**A szerkesztőség a beküldött kéziratok
rövidítésének és stílusztikai javításának jogát
fenntartja!**